

ФЭРЬЭНГОК

Эва фэрһэнгока мина к'элитэке мәшале дьдэ, кӧ фэ'минед хэбә-ред гьран йан нәнас зу фэ'м бькьн. Ве фэрһэнгокеда наве п'аред К'этеба Пироз бь жьмаред сәри у р'езава хатьнә ньвисаре, ава готи һәр р'ез у сәри жьмаркьри нә. Т'эвайийа Пәймана Кэвьн 39 к'этеб ын: Дәстпелун, Дәрк'этын, Қануна К'аһинтийе, Жьмар, Зәбур, К'этебед П'эхәмбәра у йед майин. Пәймана Ну 27 к'этеб ын. (Эв һәр дӧ пәйман һәвр'а 66 к'этеб ын.) Дәрһәқа шьровәкь-рьнада һун дькарьн һәр 66 к'этебада бьхуньн, ле сәд һ'әйф кӧ ве к'этебеда т'әне к'этебед Пәймана Ну һәнә, йед Пәймана Кэвьн т'ӧнәнә, чьмки әв һе бь зарав у р'езьманийа кӧрманшийа вәлатед Кафказе нәхатьнә һазьркьрьне.

Абба — бь зьмане арами те фэ'м-кьрьне «бав». Марқос 14:36; Р'омайи 8:15; Галати 4:6.

авзе (нәхвәшийа авзе) — ава зәр же дьчә.

Адәм — инсане пешьн бу, йе кӧ Хвәде хӧльқанд. Хвәде әв жь хвәлийа ә'рде хӧльқанд (Дәстпелун 2), паше һеҗа хӧльқанд. Адәм у жьна хвә һеҗава әв бун, йед кӧ паше гӧр'а Хвәде нәкьрьн у гӧнә кьрьн (Дәстпелун 3). Ынҗеда инсен гӧнә кьр. Корьнт'и I, 15:45-да те готьне, кӧ Иса Мәсиһ «Адәме Ахьрийе» йә. Адәме пешьн баве т'эмамыйа мәрьвайа йә у һәр кәс жийина қальби жь ви

дьстинә. Иса Мәсиһ кӧ Адәме дӧда йә, жийина р'ӧһ'ани дьдә һәр кәсе кӧ баһәрийа хвә Ви тинә. Луқа 3:38; Р'омайи 5:12-15; Корьнт'и I, 15:22, 45-47; Тимот'ейо I, 2:13-14; Щьһуда 14.

Алфа у Омега — Алфа һ'әрфа әлифба йунанийә пешьн ә, Омега һ'әрфа әлифба йунанийә пашьн ә. «Алфа у Омега» чава навәк һьн Хвәдер'а, һьн жи Иса Мәсиһр'а те готьне. Ә'йанти 1:8; 21:6; 22:13.

амин — жь зьмане ибрани йә, кӧ мә'на ве әв ә: «Р'аст ә», «Бәле», «Бьра ӧса бә», «Р'аст бе хельф», «Қайл ьм». Әв һынҗе те готьне гава йәк готьнәке дьбежә йан

дѡа дькѡ, йѡки дьн готьна ви дьхвазѡ мак кѡ, қайлбуна хвѡ бь готьна «амин» нишан дькѡ. Ёса жи Ѳ'йанти 3:14-да ѡв нава бона Иса Мѡсѡиһ натийѡ хѡбате, бь фькьра «Ѳw р'аст ѡ», «Ѳw амьн ѡ». Р'омайи 1:25; 9:5; Корьнт'и I, 14:16; Корьнт'и II, 1:20.

анинѡ сери – анинѡ ши, мийасѡр-кьрьн, т'ѡмамкьрьн.

анисо – (анис, шѡмит) шур'ѡки п'ьншар'ѡе йѡ. Мѡтта 23:23.

арами – зьмане арами незѡки зьмане ибрани йѡ. Жь сала 600-и бѡри буйина Иса ѡв нава сийасѡте у к'ьр'ин-фьротана Асия Р'оавайѡда зьманѡки нав-мьлѡтийейи мѡзьни бу. Һѡна Иса Мѡсѡиһда арами зьмане шьһуйѡд Фьльстинейи һѡр дѡм бу, ѡса жи ибрани у йунани дьһатьнѡ хѡбѡрдане. Пѡймана Нуда чѡнд ши һѡнѡ, вѡки нь-виск'арѡд Мьзгинийѡ хѡбѡрѡд Иса бь зьмане арами ньвисинѡ у паше вѡлгѡр'андьнѡ йунани. Мѡтта 23:7; Марқос 5:41; 7:34; 15:22; К'арѡд Шандийа 4:36; Галати 1:18.

Арийопаго – гьрѡки бажаре Аг'инайѡе бу, Йунаньстанѡда. Мѡрьвед хвѡйиқѡдьрѡ гьрѡгьр сѡр ви гьри дьщвьийан. Щьвата ван

жи һѡма «Арийопаго» дьһатѡ готьнѡ.

Артѡмис – навѡ п'утѡки йѡ, кѡ гѡлѡк мѡрьва Асийаѡда ѡв дь-һ'ѡбандьн (К'арѡд Шандийа 19:24-35).

Архѡлайо – кѡр'ѡе Һѡродѡси Мѡзьн бу у бьре Һѡродѡс-Антипас бу. Пѡй мьрьна бавѡ хвѡр'а ѡв дѡ-мѡкѡ кьн бу сѡрвѡре Щьһустанѡ. Жь к'ѡрѡма хвѡ ль бьн хѡбѡра «Һѡродѡс»-да жи бьхуньн.

афу (афукьрьн, афубун) – бах-шандьн.

Ахайа – п'арѡкѡ мѡзьнѡ вѡлатѡ Йунаньстанѡе бу. П'ьр'анийа бажарѡд Йунаньстанѡейѡ ѡ'йан, һьнге дьк'ѡтьнѡ нава қѡза Ахайайѡейѡ Р'омайѡе.

Ақуб – 1. Ақуб кѡр'ѡе Исһақ бу, ава готи нѡвийѡ Бьраһим, Ақубр'а Исһраѡл жи те готьнѡ. Бьре ви-йи мѡзьн Ѳсау бу. Ақуб бавѡ һѡр донздѡһ қѡбилѡд мьлѡте Исһраѡлѡе бу. К'ьтеба Пѡрозда чѡнд шара Ақуб бона мьлѡте Исһраѡлѡе жи те готьнѡ. Жь к'ѡрѡма хвѡ ль бьн хѡбѡра «мала Ақуб» у «Ѳсау»-да бьхуньн.

2. Ақубѡе Һалфаво у Ақубѡе Зѡбѡдийѡе бьре Йун'ѡнна, ѡвана дѡ шагьртед Иса Мѡсѡиһ бун.

3. Ёса жи Ақуб навѡ бьраки Иса бу (Мѡтта 13:55; Марқос

6:3; Галати 1:19) у ль гора фь-кьра гэлэка эв Ақуб э, йе кө «Нә’ма Ақуб» нъвисийә.

Бабилон — 1. Бабилон наведе бажареки гэлэки кэвн э. Вэхтэке п’адшайе Бабилоне гэлэк вэләтеддн бьндәст кьрбун. Мьлэте ви т’эви мьлэте Израеле шәр’кьр у эв бьндәст кьрын. Гэлэк мәрьевед Израеле чава хөлам бьрынә вэләте хвә. Мьлэте Израеле ль вьр һ’эфте сали ма. Мәтта 1:11-12, 17; К’аред Шандийа 7:43.

2. Бабилон Ә’йантийеда жите нъвисаре, чава нишана мьлэтед кө гөр’а Хвәде накьн, чьмки мәрьевед бажаре Бабилоне өса бун. Ә’йанти 14:8; 17:5; сәре 18-а.

3. Пәтрус I, 5:13-да һэйә кө «Бабилон» бә’са бажаре Р’омайе дькә.

Бав (Баве Ә’змана) — эв нав Хвәдер’а те готьне. К’ьтеба Пирозда эв бь мә’на физики (шьсмани) найе фә’мкьрьне, ле бь мә’на р’өһ’ани. Әв Баве р’өһ’ед һ’әму мәрьвайийе йә. Хвәде бона мәрьва өса хәм дькә, чава бав зар’а хвәр’а у һе зедә. Ле һәләқәтийа Хвәде чава Баве т’эви Иса Мәсһ шур’әки башқә йә. Жь к’әрәма хвә дәрһәқә

ве йәкеда бьн хәбәра «Көр’е Хвәде»-да бьхуньн.

бадиһәва — вала, п’уч’.

Баә’л — наведе п’утәки кәнанийа бу, эв п’утәки зедәбуне ава готи зайине бу, бавәрмәндед ви п’ути бавәр дькьрын кө әве һ’әйванед ван, зэви у р’эзд ван бәрәк’әт кө. Мә’на Баә’л «хвәйи» йә. Мьлэте Моваб, мьлэте Мьдйан у мьлэте Сур у Сайда Баә’л хвәр’а Хвәде һ’әсаб дькьрын. Гэлэк п’утед ван мьлэта һәбун, ле Баә’л жь һ’әмуя мәстьр бу. Т’ариха мьлэте Израелда, чахе эв жь Хвәде дур дьк’әтн, Баә’л дь-һ’әбандьн у бь ви авайи һерса Хвәде ль сәр хвәда данин. Ле нав мьлэте Израелда мәрвь һәбун, кө т’ө щара Баә’л қәбул нәкьрынә, һәр вәхт заньбунә кө пештьри Ә’фьрандаре ә’рд у ә’зман т’ө Хвәде иди т’өнәйә. Һ’акьмти 2:13; 6:25, 31; П’адшати III, 16:31; сәре 18-а; 22:53-54; П’адшати IV, 3:2; 10:18-27; 11:18; Йерәмийа 2:8; 7:9; 11:17; 12:16; 19:5; 23:27; Р’омайи 11:4.

бажарванед Р’омайе — жь һ’әму мәрьевед кө Императорийа Р’омайеда дьман, т’әне һьнәк чава бажарванед р’омайе дьһатьнә һ’әсабе. Әвед кө бажарван

дһатһнэ һ'эсабе, һәқ у азайийед
ванэ башқә һәбун, қәдыре ван
һе былһнд бу (К'аред Шанди-
йа 16:37).

Бажаре Дауьд — Пәймана Кәвьнда
«Бажаре Дауьд» we п'ара Ор-
шәлимер'а те готһне, к'ижан кӧ
Дауьд п'адша жь дәсте йәбусийа
станд (П'адшати II, 5:6-9). Луқа
2:11-да ӧса жи Бәйтләһ'мер'а
дһготһн бажаре Дауьд, ль к'ӧ
мала баве Дауьд дһма. Вьр
Дауьд жь дийа хвә дһне к'ә-
тһбу у мәзын бһбу (П'адшати
I, 17:12; Луқа 2:4). ӧса жи ль
гора готһнед п'ехәмбәра Иса
Мәсиһ вьр жь Мәрийәме дһне
к'әт (Мәтта 2:1, 5-6).

бакӧр — мьфрьр, шьмал.

бап'еш — (бап'еша гәмийе) шар,
багьр.

Барақ — йәк жь сәрверед мьләте
Израеле бу. Шер'да сәрверти
дһкьр у джһмьн бһндәст кьр.
Һ'акьмти жь сәред 4-а һ'әта
5-а; Ибрани 11:32.

Барнабас — мә'на наве «Барна-
бас» әв ә: «Кӧр'е Бәрдылийе»
ава готи «Йе кӧ бәр дһлада те»
(К'аред Шандийа 4:36). Әв йә-
ки леви бу жь Қӧбрьсе у нава
бавәрмәндада сәрверәк бу, йе
кӧ Павлос бьрә щәм шандийед
Оршәлиме. Әв т'әви Павлос

р'ешитийа Павлосә пешһнда
чава қасьде Иса чу. К'аред Шан-
дийа 4:36-37; 9:27; 13:1-14:28;
15:36-41; Галати 2:9-14.

башур — мьшрьр, щә'нуб.

бавәри — «Иман» хәбәрәк ә, кӧ
жь зьмане семити (ә'рәби, иб-
рани, сурийани, ашури) те, кӧ
бь к'ӧрди «бавәри» йә. Пенщ
щур'ә хәбатед хәбәра «бавә-
ри» һәнә:

1. Мәрвь бавәрийа хвә ль
Хвәде йан йәки тинә, бавәр
дһкә кӧ әв амьн ә (Дәстпәбун
15:6; Ишайа 7:9; Р'омайи 4:3;
Галати 3:8).

2. Мәрвь дькарә бавәр бькә
кӧ тыштәк йан кәсәк р'аст ә
(Луқа 20:5).

3. Мәрвь ә'сәйи занә, ава
готи һ'ышада р'удһни, кӧ тыш-
тәк һәйә йан we дәрбаз бә
(Ақуб 1:6).

4. Пәймана Нуда, һинкьрь-
на шандийа бона Иса Мәсиһ
те фә'мкьрьне. Әв бавәрийа
мә йә нав пирозед Хвәдеда
йә (Галати 1:23; Әфәси 4:5;
Шһһуда 3).

5. Бавәрикә щур'әки башқә
жи һәйә, чава дайнәкә жь
Хвәде (Корьнт'и I, 12:9).

беолити — беқанун, беә'дәт, бе-
ә'сыл у хвәсәрихвә.

Бет’-Ел – бажаре п’адшатийа
Израелейи бакөре бу. Сесъд
сали эw щики гэлэки э’йан бу
бона h’эбандьне. П’адшати III,
12:28-30; П’адшати IV, 23:15.

бөж – зьхайи, э’рд.

Бөйтлөһ’м – бажаре Шьһудайе
(Шьһустане) йә, ль к’ө Даwд
п’адша дьне к’әт у мөзън бу,
паше жи Иса ль вьр һатә дьне
(Мәтта 2:1; Луца 2:4; Йьһ’ән-
на 7:42).

бөйт’ – қөwл, һьзынгьрт.

бөлг – п’әле даре.

Бөлзәбул – навәки бона мире-
щън. Пешийе Бөлзәбул наве
п’утәки фьльстинийа бу, мә’на
«Хөдане ware бьльнд». Фьльс-
тини незики мьләтед Израеле
дьман. Пөйр’а нав шьһуйада
мө’никә дьн станд: «Хөдане
меша» йан «Хөдане сәргина».
Эw жи бу навәки сәрверийа
қөwатед шьнайә хьраб. Мәтта
10:25; 12:24, 27; Марқос 3:22;
Луца 11:15, 18-19.

бөрдьли – барьстани.

бөре дәрәмәта пешьн – Зәмане
Пөймана Көвьнда, анәгори
қьрара Хwәде, Израеледа һәр
тьштәд пешьнә ньхөри, һәгәр
зар’а көр’ин буйа, йан һ’әй-
вана нерин буйа, йан бөре
ә’рдә у р’әзе дарайә пешьн

буйа, әвана «бөред дәрәмәта
пешьн» дьһатьнә һ’әсабе у
Хwәдер’а дьһатьнә дайине. Бө-
ред дәрәмәта пешьн Хwәдер’а
пироз бун у эw р’аст п’ара Wi
бун. Эв дайина бөре дәрәмәта
пешьн дьдә к’ьфше, кө һәр
тьшт п’ара Хwәде йә. Чахе бөре
дәрәмәта пешьн дәрдьк’әт у
дьдан, һьнге мәрвь we йәкеда
гөман бун, кө һ’әму дәрәмәта
wanә майинә пөй дәрәмәтдай-
ина пешьнр’а we бөрәк’әт бә.
Бьньһер’ә: Дәрк’әтгьн 13:12-15;
34:19, 26; Қануна К’аһинтийе
23:17; Жьмар 18:12; Готьнед
Сьлеман 3:9-10. Пөймана Ну-
да әва хәбәра «бөре дәрәмәта
пешьн» бь чәнд шур’а бь мә’на
р’өһ’ани те бьк’аранине: Р’о-
майи 8:23; Корьнт’и I, 15:20,
23; Ақуб 1:18; Ә’йанти 14:4.

бөрәт’ә – лаше мьрийа йан һ’әй-
вен.

бөрзәқи – төрөшкьрьн, шөлә’ти-
кьрьн, бешәрмикьрьн.

бөр’и – щийе бе ав, кәвьр-көч’ьк,
чол у бәст.

бөтавөбун – өндабун.

билан – занәбунәда сәрхwә.

бөһьшт – щьнәт.

бөвьр – балт’ә.

Бьжарти (Йе Бьжарти) – бона Иса
Мәсиһ те готьне. Йе Бьжарти,

Мәсиге Хwәде йә, йе кӧ Хwәде к'ьфш кьрийә. Ишайа 42:1; Мәтта 12:18; Луца 23:35; Йу-һ'әнна 1:41. Жь к'әрәма хwә бьн хәбәра «Мәсиг»-да бьхуньн.

бьк'ьр – кәч'ьк, қиза мернәкьри.

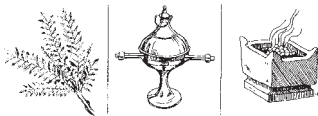
Бьлам – п'ехәмбәр бу, йе кӧ Баладе п'адше Мowabe жь wi ниви кьр, wәки әw ньфьр'а мьләте Израеле бькә, чьмки Баладе п'адша дьхwәст әw бьндәст кьрана. Балақ жь мьләте Израеле дьтърсийа, чахе һатьнә wәлате wi. Пешийе Бьлам п'ехәмбәр гот: «На, әз ньфьр'а мьләте Израеле накьм», ле паше чу. Гава р'еда дьчу, ль пешийа wi мьляк'әтәк сәкьни. Бьлам мьляк'әт нәдит, ле к'әре Бьлам мьляк'әт дит у пешда нәчу. Бьлам нькарьбу ньфьр' мьләте Израеле бькьра, чьмки Хwәде дӧа ван кьрьбу. Пәймана Нуда ньвисар ә кӧ Бьлам п'әрәһ'ьз бу, ләма т'әви Баладе п'адша қайл бу, йе кӧ дьжмьне мьләте Израеле бу. Жьмар 22:4-35; Пәтрус II, 2:15-16; Щьһуда 11; Ә'йанти 2:14.

бьнәли – мәрьвед кӧ щикида дь-миньн бьнәлийед we дәре нә.

Бьнямин – жь һәр донздәһ кӧр'ед Ақуб (аwа готи Израел) йе һәри бьч'ук бу. Әw бавә'ширәки

Израеле бу. Дәстпәбун 35:18; К'аред Шандийа 13:21; Р'омайи 11:1; Филипи 3:5; Ә'йанти 7:8.

Бьраһим – бавә'шире щьм'әта Хwәде бу. һе бәре пешда Хwәде Бьраһимр'а готьбу кӧ: «Әзе wәлатәки бьдьмә тә. Гәрәке тӧ жь wәлате хwә дәрәйи у һәр'и wәлатәки ну». Бьраһим гӧр'а Хwәде кьр. Пәй гәләк салар'а әw wәлат дит. Әw wәлате Израел ә. Хwәде пәйман т'әви Бьраһим гьреда, соз да кӧ әw у зӧр'әтед wi Хwәдер'а we бьбьнә щьм-ә'тәкә башқә, һәгәр әw ль пәй Хwәде һәр'ьн. Жь к'әрәма хwә бьн хәбәра «пәйман»-да бьхуньн. Луца 1:55; 3:8, 34.

бьхуре ә'рәби

бьхур – ширеза даре йә. Әw жь дара те һьлдәне у һ'ьшккь-рьне. Гава те шәwьтәндьне, бинәкә гәләки хwәш же те. Дәма Пәймана Кәвьнда п'арьстгәһеда сәр горигәһа бьхуре Хwәдер'а дьһатә шәwьтәндьне (Дәрк'әтьн 30). Щур'әки дәрәкә бьхуре Ә'рәбьстанеда

жи һәбу, кӧ гәләки қимәт бу. Стәйрнасед р’оһылате жь we дәре Исайте зар’окр’а п’ешк’еш анин (Мәтта 2:11).

бьһарәт – пунг, дарчин, мехьк у йед майинә бинхвәш.

бьһе – п’арәкә қимәте, кӧ бәри к’ьр’ине те дайине (Әфәси 1:14).

вәгәр’андын (жь гӧнәкьрне вәгәр’и-йан) – (т’обәкьрн) әв ә, кӧ йәк жь гӧнәкьрне вәдьгәр’ә, хьраби у гӧнед хвә нас дькә, фә’м дькә кӧ әв хьраб ә, п’ошман дьбә у бь дьл у шан жь гӧнәкьрне вәдьгәр’ә бәрбь Хвәде, вәки Хвәде бьбахшине. Һәзәкийел 14:6; Зәкәрийа 1:6; Марқос 1:15; К’аред Шандийа 3:19.

гәлийе һәй-вайе – щийе бөбьни. Бь йунани АБУССОС ә. Ль гора һинкьрнәкә щьһуйайә гәләки кәвьн, әв щи к’урайийа ә’рдә бу у щьн ль вьр гьрти дьһатьнә хвәйикьрне, һ’әта щәзакьрнә ванә ахьрийе. Луқа 8:31; Ә’йанти 9:1-2, 11; 11:7; 17:8; 20:1, 3.

гәмиван – (к’әштиван) хәбатк’арә гәмийе (к’әштийе).

гәмиваргәһ – лиман, бәндәр.

Гидәйон – сәрверәки щьмә’та Израеле бу. Бавәрийа ви гәләк бу у дӧа кьр вәки Хвәде р’ебәрийа ви бькьра. Гава чу шәр’, әскәрәд ви һьндьк бун,

ле Хвәде алик’арийа ви кьр сәрк’әт. Һ’акьмти 6:11–8:27; Ибрани 11:32.

гори – қӧрбан, нәдър.

Горигәһ

горигәһ – (мәзбәһ) т’әхте кӧ қӧрбан, гори, һ’әди у хер дьһатьнә дайине йан сәржекьрне. Пешийе әв пе кәвьра дьһатә чекьрне. Һена Мусадә қӧрбан т’әне сәр горигәһа Конә Шә’-дәтийе дьһатьнә сәржекьрне у паше, гава п’арьстгәһ һатә чекьрне, т’әне сәр горигәһа

Горигәһа бьхуре

п'арьстгәһе дьһатә сәржекьрьне. П'арьстгәһеда горигәһ жь сьфьр чекьри бу. Т'әхтәки дьн жи һәбу, жь йе мэзын бьч'уктьр у зер'кьри бу. К'аһин ль сәр ве сьфре бьхур дьшәвьтандьн. Вер'а дьготьн горигәһа бьхуре. Дәстпобун 12:7; 22:9; Луқа 1:11; Луқа 11:51.

гөнә, гөнәк'ар – т'әр'ьбандьна цьрара Хвәде әв гөнә те һ'әсабе (Йуһ'әнна I, 3:4). Гөнәк'ар әв мәрвь ә, йе кә жь р'ийа Хвәде к'әтийә у цьраред Ви хвәй накә. Ль гора ньвисаред пироз һ'әму мәрвь гөнәк'ар ьн у жь р'ә'ма Хвәде к'әти нә (Р'омайи 3:9-18, 23; Йуһ'әнна I, 1:8-10).

гөр'а фьланкәсе кьрын – бь йа фьланкәсе кьрын, бь готьна фьланкәсе бу, гөһдарийа фьланкәсе кьрын.

гьрав – (адә, шьзир) ә'рдәки нава бә'реда.

дарчин – бьһарәтәкә жь қальке дарә йә. Бина we гәләк ә у һена бәре гәләки бьһа бу. Мәрвьа әва т'әви бьзьре зәйт'уне дькьр, вәки бина бьзьр хвәш бә. Щарна мәрвьа ль хвә дьхьстьн у щарна жи бона дәфьнкьрьне дьһатә бьк'аранине (Ә'йанти 18:13).

Давьд – Дәма Пәймана Кәвьнда Давьд п'адше Израелейи һәри

мэзын бу. Жь к'әрәма хвә ль бьн хәбәра «мала Давьд»-да бьхунын.

дәрдан – фьрақа кә тьшта дькьне йан теда хвәй дькьн.

дәрсдар – (феркар, мьә'льм, мамоста). Әвана жь к'ома мәрвьед хвәнди нә, ньвисаред ибрани гәләк заньбун. Нав у дәнге ван гәләк щара бьльнд дьбу жь дәст занәбуна ван, чьмки әзбәри готьнед дәрсдаред дьн дьготьн.

дәфьнкьрын – вәшартьн, ч'ә'лкьрьна мьрийа.

дәһәк – Нав кәр'ед Израелда кәр'әк һәбу, наве ви Леви. Зөр'әта ви шьхөле п'арьстгәһе дькьрын. Ль гора Қануна Муса зөр'әта Леви ль сәр наве Хвәде дәһәк (жь дәһа п'арәкә) һәбуке, һасьл у дайина бәре ә'рде жь щьмә'та Израеле хвәр'а дьстандьн (Қануна К'аһинтийе 27:30-32).

дийаре мьрийа – (дьнйа мьрийа, дьнйа тә'ри) Наве дийаре мьрийа бь зьмане йунани ҺАДИС ә у бь зьмане ибрани ШӘӨЛ ә. Әв щики тә'рийи бона мьрийа йә (Ибо 10:21-22). Щарна К'ьтеба Пирозда хәбәра ҺАДИС бь мә'на дожә (щә'ньмә) те хәбәте, әв щики хәзәбе йә. Ле Пәймана Нуда ҺАДИС п'ьр'анийа щара бь ве мә'нийе

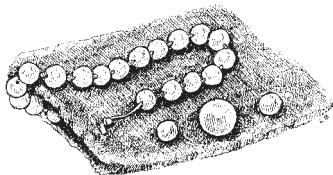

те хэbate, щики жь бона йед хьраб э, бона дэмэке. Эw нэ щийе хэзэбе йэ, щийе хэзэба ахьрийе ГЭЭННА йэ (awa готи щэ'ньмэ).

дийарийа т'эвайишэwате – Дийари у қөрбанед шур'э-шур'э һэбун. Дийарийед т'эвайишэwате бьзын, бэрх у шанэга бун. Эw р'оже дō шара бь һэвр'а сэр горигэһа п'арьстгэһеда дьһатьнэ шэwь-тандьне. Ле қөрбанед дьн т'эне п'арч'ед ван дьһатьнэ шэwь-тандьне. Қануна К'аһинтийе 1:3-9; Ибрани 13:11.

дитьндар – щийе тейатьре йан жи щийе мэщала щьwате кō дьһатэ дэрбазкьрьне (К'аред Шандийа 19:29, 31).

дожэ – щэ'ньмэ. Жь к'эрэма хwэ бьн хэбэра «щэ'ньмэ»-да бьхуньн.

Т'ор'е дөр'а

дөр' – кэвьре сьпийи қимэт э, кō жь нав дьле шур'эки һ'эйwane бэ'ре дэрдьхьн (Мэтта 7:6).

дыл – бь фькьра ибранийа, эw щийэ, кō мэрьв нава хwэда шешьра хwэ дькэ у қьраред хwэ дьдэ.

елэкзьрьһ' – к'ьншкэкэ эскэра йэ, кō ль синг у пышта хwэ гьредьдан, wэки жь шур у тира бенэ хwэйкьрьне. Эw жь һ'эсьн йан жи жь ч'эрме қалым чекьри бун. Эфэси 6:14 (зьрьһ'); Т'е-салоники I, 5:8 (к'омзьрьһ'); Э'йанти 9:9, 17.

Елиша – п'ехэмбэрэки Израеле бу, кō дэма Пэймана Кэвьнда гэлэк к'эрэмэт бь дэсте wi дьһатьнэ кьрьне (П'адшати IV, 2:1–8:15). Пе Елиша жи Хwэде «Нэ'мане» сэрwере эскэре Сурйайе жь к'отибуна wi қэнщ кьр (П'адшати IV, 5; Луқа 4:27).

Елийас – п'ехэмбэрэки Хwэдейи мэзын бу. Эwi ль п'адшаки хьраб һьлат, өса жи ль һ'эмуйед кō Израеледа п'ут дьһ'эбандьн. Гэлэк щьһу дьфькьрин кō Елийас we диса бьһата, wэки бона һатьна Мэсиһ мьлэт һазьр кьра. Йуһ'эннайе Ньхөмдар гэлэк алийава мина Елийас бу. Мэтта 11:14; Марқос 9:4; Луқа 1:17; Р'омайи 11:2-5; Ақуб 5:17.

ельми wi бун – т'эсмили wi бун, бэр та бун, гōһдарийа wi кьрын.

епикури – шагьртед философе Епикурос бу. Епикурос сала

270 бәри буйина Иса мър. Әви
хин дькър, кӧ гәрәке мәрәме
ә'мьре мәрәва шабун бә, жь
еш у тьрсе дур бьн (К'аред
Шандийа 17:18).

Әгрипа – Әгрипайе дӧда кӧр'е
Геродәс-Әгрипа бу (кӧр'е Арис-
тополойе Геродәсе Мәзын).
Әгрипа п'адшаки Щьхустане
бу. Павлос ль бәр Әгрипа у
хушка ви Бәрньке сәкьни у
Мьзгинийа Хвәде дьда ван
(К'аред Шандийа 25:13–26:32).

Әсау – Исаәе кӧр'е Бьраһим-
р'а дӧ кӧр'ед һәвал-щеви бун,
Әсау у Ақуб. Әсау кӧ йе мәзын
бу, р'ожәке гава гәләки бьр'чи
бу, әви һәе ньхӧртийа хвә да
хварьна зька, әв фьротә Ақубе
бьре хвә. Хвәде зӧр'әта Ақуб
чава шьм'әт хвәр'а бьжарт, нә
кӧ йа Әсау. Дәстпобун 25:21–26;
27:1–41; 32:3–33:16; Р'омайи
9:10–13; Ибрани 11:20; 12:16–17.

ә'нишк (кәвьре сәре ә'нишке) –
Пәймана Нуда әв хәбәр бь дӧ
щур'а те фә'мкьрьне: 1. Әв
кәвьре кӧ диwара һәвва гьре-
дьдә, аwа готи «кәвьре сәре
ә'нишке».

2. Кәвьре кӧ ль хьлазийа
чекьрьна авайики сәр дәргәһ
йан дәри дьһатә данине, чава
«кәвьре к'ьлите» йә, wәки һ'ә-

му кәвьред майин һәвва бьдә
гьредане. Мәтта 21:42; Марқос
12:10; Луқа 20:17; Әфәси 2:20;
Пәтрус I, 2:6–7.

занәбеж – зьменда сәрхwә.

зар – дәв.

зәндәгьрти ман – ә'щербмаи ман,
мәт'әлмайи ман.

зәwал – нәһәқи, нәхwәши, зийан.

Зәwс – п'уте йунанайи һәри мәзын
ә. «Йупитәр» жи жер'а дьһатә
готьне. П'утәки дьн жи һәбу,
кӧ навә ви һәрмес бу, әв чава
қасьде Зәwс һ'әсаб дькьрын.
К'аред Шандийа 14:12–13.

зив – бь йунани жер'а дьготьн
ДРАХМӘ йан ДИНАРИОН,
кӧ зивәки бьч'ук бу. Әвана
wәлатед Императорийа Р'о-
майеда дьһатьн хәбате. Әв
wәкә р'ожхәбатәкә п'аләки бу.
Луқа 15:8–9.

зийа – (әждәһәр) һ'әйwanәк ә, кӧ
шарна ч'ир'окада жи те готьне,
гәләки қәwат ә, чава мәрәки
гәләки мәзын хӧйа дьбә. Жер'а
«мәр» жи дьбежьн. Ә'йанти-
йеда зийа чава нишана мирес-
щьн, сәрwере р'ӧһ'ед хьраб ә.
Ә'йанти 12:3–13:4; 16:13; 20:2.

зох – (дарәкә гурьзе) дарәкә бь-
ч'ук ә, чава луфьк бона ә'дәте
дин дьһатә бьк'аранине. К'а-
һина хуна қӧрбанеда дькьрын

Zoxa hysone

у дьр'эшандьнэ сэр мэрьва, вэки эв мэрвь ль бэр Хвэде пироз бьн. Дэрк'этын 12:22; Қануна К'ахинтийе 14:4; Жьмар 19:6, 18; Йуһ'әнна 19:29; Ибрани 9:19.

Зьмьр

зьмьр — р'унэки бинхвэш э, жь дара те стандьне у қимэте ви бьһа бу. Ынге зьмьр бона еше дыданэ нэхвэша (Марқос 15:23), өса жи ль сэр щьнйазе мьрийада дькьрьн, вэки бона дэфьнкьрьне назьр кьн (Йуһ'әнна 19:39).

жийина һ'эта-һ'этайе — э'мьре һ'эта-һ'этайе, жийина һәрһэйе, һ'эйата эбэди.

ибрани — навэки кэвьн э у щьм-э'та Исаеле пе ви нави һатэ навкьрьне. Ибрани өса жи зьман э. Щьмэ'та Исаеле бь зьмане ибрани хэбэр дыдан. Пэймана Кэвьн бь ви зьмани ньвисар э. К'ьтебэкэ Пэймана Ну жи бь ви нави һэйэ (Нэ'ма Ибранийар'а).

илаһи — һе бона we йэке, һе зедэ.

инк'ар — йэк һаш жь тыштэки һэ-йэ, ле хвэ мөкөр' найе кэ занэ.

Иса — мэ'на наве Иса бь ибрани эв э: «Хөдан хьлаз дькэ», йан «хьлазкьр», йан жи «азабун» (Мэтта 1:21).

исаф — вьщдан.

Израел — 1. Наве мэрвь э. Чахе Хвэде Ақубе баве мьлэте Исаеле бьмбарэк кьр, наве ви кьрэ Израел (Дэстпобун 32:27-28; 35:10). Чөнд нав зөр'э-та Израелр'а те готьне: «Щьм-э'та Израел», «Зар'ед Израел» у «ибрани». Щьһу жи чава мьлэте Исаеле тенэ һ'эсабе.

2. Наве вэлат жи те готьне: «Израел». Зува жер'а дьготьн: «Көнан» (К'аред Шандийа 7:11; 13:19). Навэки дьн жи жер'а «Вэлате Фьльстине» дьбежьн.

Исаһақ – көр’е Брахим у Сәрайе бу. Мә’на наве ви «к’ән» ә, гава дийа ви Сәрайе шара пешьн бһист кө Хвәде we зар’ быда we, әw к’әнийа, чьмки әw ә’мьрда мәзын бу. Дәстпелун 21:1-8; К’аред Шандийа 7:8; Р’омайи 9:7; Ибрани 11:9 у йед майин.

Итойин – р’обәт, сосрәт.

Ишайа – п’ехәмбәрәки ә’йан бу, кө wәкә 700 сали бәри Иса Мәсһһ һәбу. Әwi дәрһәқа Исада гәләки п’ехәмбәрти кьрийә. К’ьтеба wi жи һәйә. Мәтта 3:3; К’аред Шандийа 8:30; Р’омайи 9:27-29 у йед майин.

Ицраркьрын – әрейикьрын, ше-кьрандын.

Ианчийә – гөва, гәло, кө, аwa готи.

Йерәмийа – п’ехәмбәрәки ә’йан бу, әw wәкә 500 сали бәри бу-йина Иса Мәсһһ һәбу. Wәхтәк һәбу, жь шьмә’та Исраеле гәләка гөр’а Хвәде нәдыкьрын. Йерәмийа ванр’а дьгот, кө жь гөнәкьрыне вәгәр’ьн. Гәләк тьшт жи әwi бона Иса Мәсһһ у мьләтед нәщьһу п’ехәмбәрти кьр. К’ьтеба wi жи һәйә, «Йерәмийа». Мәтта 2:17; 16:14; 27:9.

Йефта – әскәрәки ә’йан бу. Әw жь сәрwerед шьмә’та Исраеле бу. Һ’акьмти 11:1-12:7; Ибрани 11:32.

Йеша – баве Давьд п’адша бу. Иса Мәсһһ жь р’ьк’ьнийата wi һатә дьне. Пәймана Кәвьнда Ишайа п’ехәмбәр ньвиси кө Мәсһһе жь зөр’әта Йеша у Давьд быбә. Р’ут’ 4:18-22 (17-21); П’адшати I, 16:1-22; 17:12-14, 17; Мәтта 1:5-6; Луца 3:32; К’аред Шандийа 13:22; Р’омайи 15:12.

Йешуйе Нун – п’ехәмбәр бу, өса жи пәй мьрьна Мусар’а сәрwerәки шьмә’та Исраеле бу. Әwi р’ебәрийа шьмә’та Исраеле кьр, һ’әта wәлате Кәнане, к’ижан кө Хвәде бь создайна Хвә да ван. Wана т’әви мьләте кө ль wьр дьман шәр’ дькьрын у сәрк’әтьн. Пәйр’а Йешу әw wәлат п’арәwәкьр у һәр қәбиләкә Исраелер’а (пештьри қәбила Леви кө к’аһин бун) п’арәк да. Әw сәрwerәки к’ьфш бу у дьхwәст кө шьмә’т бь дьләки пәй Хвәде бычуйа. Ль сәр кьрынед wi к’ьтеб жи һәйә. Дәрк’әтьн 17:8-13; Жьмар 13:1-17; Йешу 1-24; К’аред Шандийа 7:45; Ибрани 4:8.

Йунан – 1. мьләте wәлате Йуна-ньстане.

2. Дәма Иса Мәсһһда, щь-һуйа һ’әму мьләтед майинр’а «йунан» дьготьн, wәки быдана к’ьфше, кө һ’әбандьн у култура

ван йед йунана бун, нэ кӧ йед шьһуйа (Марқос 7:26; К'аред Шандийа 17:4), ле һнэкэ жь ван бавэрийа хвэ бь Хвэдейе Израеле анин (К'аред Шандийа 17:4; бэлки Йуһ'энна 12:20-да жи ӧса йә). Ве вӧлгэр'андьнеда чэнд ши һэнэ к'идәре хэбәра «нэшьһу» дәвса «йунан» һатийә хэбьтандьне (К'аред Шандийа 14:1; 20:21; Р'омайи 1:16; 2:9-10; 3:9; 10:12; Корьнт'и I, 1:24; 10:32; 12:13 Галати 3:28; Колоси 3:11 у йед майин).

3. Чэнд шийа хэбәра «йунан» бә'са ван шьһуйа дькә, йед кӧ жь вӧлате Израеле дәр мӧзын бьбун у зьмане ван йунани бу, йан жи Израеледа мӧзын бьбун ле зьмане йунани хэбәр дьдан, нэ кӧ ибрани (К'аред Шандийа 6:1, 9:29 у 11:20 (ван р'езада бь ви авайи һатийә бьк'аранине: «шьһуйед кӧ йунани хэбәр дьдан»); бэлки Йуһ'энна 7:35).

Йунаньстан – вӧлат э, Ат'ина бажаре вейи сәрәкәйи мӧзын э, чава һннге ӧса жи иро. Корьнт' жи бажаре Йунаньстанеда йә, чава һннге ӧса жи иро. П'ыр'анийа бажаред Йунаньстанейә ә'йан һннге дьк'этьнә нава қәза Ахайайейә Р'омайе. Мьләте Йунаньстанейи кәвьн

гәләк хвәнди бун у бона сәрвахтийа ван мьләтед дьн қәдьре ван дьгьртьн. Зьмане ван жь алиие һ'әму хвәндәванава дьһатә хэбәрдане, нэ т'әне ль Йунаньстанеда, ле ль вӧлатед дәр жи. Ль к'идәре кӧ әскәред йунана дьчуне, култура хвә ль вьр бәла дькьрьн. К'ьтебед Пәймана Ну пешийе бь зьмане йунани һатьнә ньвисаре.

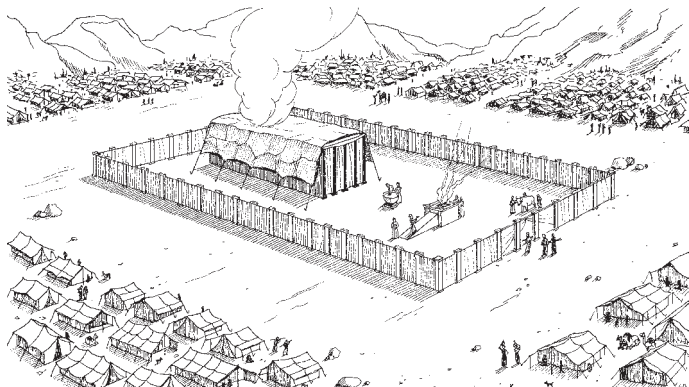
Йуһ'әнна – Бь наве Йуһ'әнна чэнд мәри Пәймана Нуда һәнә, ле йед һәрә ә'йан әв ын:

1. Йуһ'әннайе Зәбәди йәк жь һәр донздәһ шагьртед Иса бу. Әв шанди бу. Әви «Мьзгинийа Йуһ'әнна» у се нә'мә ньвисинә у ль гора фькьра гәләка к'ьтеба «Ә'йанти» жи ви ньвисийә.

2. Йуһ'әннайе Ньхӧмдар, әв п'ехәмбәр у готьнбеже хэбәра Хвәде бу (Луқа 1:13-17; 7:26). Т'обәдар аведа дьньхӧмандьн у шьмә'та Израеле бона Мәсиһ һазьр дькьрьн (Луқа 3:3-20; 7:27).

кәла – һ'әбс, зьндан, гьртигәһ.

Кәнан – наве ви вӧлати йә, к'и-жан кӧ Хвәде ль гора созе Хвә да мьләте Израеле, вәки бьбә вӧлате ван. Әв наве «Кәнан» һе бәри ль вьр майина мьләте

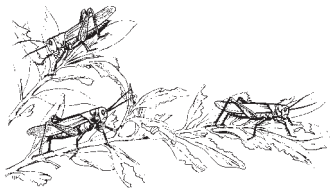
Коне Шә'дәтийе (Коне Щьвине)

Израеле һәбу. Паше «Израел» йан жи «Фьльстин» һатә готъне. Мәтта 15:22; К'аред Шандийа 7:11; 13:19.

кәнани — мьлэтәк бу кө ль Кәнане дьман, зөр'әта көр'е һам, көр'е Нөһ (Дәстпелун 10:6).

Коне Шә'дәтийе (Коне Щьвине) — Гава щьмә'та Израеле жь Мьсьре дәрк'әт, Хвәде сәре ч'ийаие Синаие Мусар'а гот, чава гәрәке Коне Шә'дәтийе бе чекьрыне (Дәрк'әтһьн 25). Гава чекьрын, р'умәта Хвәде әв ши т'ъжи кьр у Хвәде бь р'умәта Хвә шә'дәти да у да хөйакьрыне кө Әв т'әви ван ә (Дәрк'әтһьн 38:21). Коне Шә'дәтийе у Коне Щьвине (Дәрк'әтһьн 27:21)

йәк бун. Щьмә'та Израеле ль вьр дышьвийан. Сьлеман жи Оршәлимеда п'арьстгәһ дәвса веда чекьр. Коне Шә'дәтийеда (у өса жи п'арьстгәһеда) тыштед пироз жи һәбун, мәсәлә: Сьндоқа Пәймана Хөдан (Қануна Дөщари 10:8), ава готи Сьндоқа Шә'дәтийе (Жьмар 4:5).

Көли

көли — һәспе гиһе, сийаре буке.

Көр'е Дауьд – навәки к'ьфш ә, кө мьләте шьһу бона Мәсир дьготын, чьмки Хвәде соз дабу, кө Мәсир we жь р'ьк'ьнйата Дауьд бе. Мәтта 1:1, 6, 17, 20; 9:27; 15:22; 21:9; 22:42; Марқос 10:47-48.

Көр'е Мервь (Көр'е Инсан) – Чава жь к'ьтеба Данийел п'ехәмбәр (7:13-14) те хөйакьрне, бәри һатна Иса Мәсир мьләте Исраеле бауәр дькьр кө Хвәде we хьлазкьрәки бона шьмә'та Хвә бышинә, вәки ван жь гөнед ван хьлаз кә у наве Ви we «Көр'е Мәрвь» бә. Пәймана Нуда гәләк щара Иса Мәсир Хвәха әв навль Хвә кьр. Әв хвәнавкьрна Иса бь р'әнгәки ньхамти дьдә хөйакьрне, кө Иса әв ә бона к'ижани Хвәде готьбу, кө чава Хьлазкьр we бе дьнйайе у Әв ә, Йе кө Хвәде п'адшатийед т'әмаийа дьнйайе данә дәсте Ви. Ль һәр чар Иншилада Иса дьбежә, Көр'е Мервь Хвәха йә у һ'өкөме Ви бона бахшандьне у диванкьрне һәйә (Марқос 2:10; Йүһ'әнна 5:27) у өса жи Хвәха we жийина Хвә бьдә, вәки йед дьн аза бьн (Марқос 10:45). Мәтта 8:20; Луқа 18:8; Йүһ'әнна 1:51; К'аред Шандийа 7:56 у йед майин.

Көр'е Хвәде – Пәймана Нуда әв нав Иса Мәсир'а те готьне, ле әв бь мә'на физики (щьсмани) найе фә'мкьрне. Пәймана Кәвьнда, «Көр'е Хвәде» навәки бона ви Падшайи йә, йе кө Хвәде бьжарт, ава готи бона Мәсир (йе бь р'ун к'ьфшкьри), кө Бәрдәстийе Хвәдеи Пироз у Амьн ә (Ишайа 42:1-8; 49:1-13; 50:4-11; 52:13-53:12; Зәбур 2:6-12). Әв нав «Көр'е Хвәде» незикийа һәләқәтийа нава Хвәде у Вида дьда к'ьфше. Ава готи Иса Мәсир бь мә'на р'өһ'ани Көр'е Хвәде те навкьрне. Пәймана Нуда һатийә ньвисаре, кө Көр'е Хвәде Хәбәра Хвәде йә (Пәйва Хвәде йә) у Хәбәра Хвәде жи Хвәха Хвәде йә. Көр'е Хвәде жь Бав (Хвәде) те. Әв нура р'умәта Хвәде йә у сурәте Хвәдеи кө хөйа набә. Һе бәри ә'фьрандьяна ә'рд у ә'змана Көр'ль щәм Баве бу. Бав у Көр' йәкьн, хвәстьяна ван жи йәк ә, һ'өкөме Көр' мина һ'өкөме Баве йә у Көр' Баве мәрвава дьдә ашкәрәкьрне у Көр' бь һ'әму авайи т'ам ашкәрәбуна Баве йә. Жь к'әрәма хвә бьн хәбәра «Бав»-да бьхуньн. Мәтта 1:18-20; Колоси 1:15-20; Ибрани 1:1-4; Йүһ'әнна 1:1-5; 3:16; 5:21-23;

10:30; 13:3; 14:9; 16:27-28; Луқа
10:22; Р'омайи 1:4.

к'атъб — ньвиск'аре сәрверед
бажер (К'аред Шандийа 19:35).

к'аһин — жь зөр'эта һаруне бьре
Муса бун. К'аһина әв горийед
(қөрбанед) кө мьләте Израеле
данин сәржедькьрын. Әв бона
мыләте Израеле бәр Хвәде дь-
сәкьнин у д'оа дькьрын, навче-
ти дькьрын у хвәстьна Хвәде
шьмә'тер'а дьданә ә'йанкьрыне.
Вана дәһәке (жь дәһа п'арәкә)
һәбуке, һәгәр һасъл буйа, йан
дайна бәре ә'рде буйа, йан чь
к'ар қазьнщ кьрана жь шьмә'та
Израеле хвәр'а дьстандын. Нав
шьвата гьрәгьред шьһуйада сә-
рәкед к'аһина жи һәбун. Йәк жь
ван сәрәкед к'аһина бона вәх-
тәке дьһатә бьжартьне кө бьбә
Сәрәкк'аһин, әви сәрверийа
т'әмамайа к'аһина у шьвата
гьрәгьра дькьр. Сәрәкед к'аһина
әв бун жи, йед кө иди шарәке
дора хвәда бьбунә Сәрәкк'а-
һин, өса жи жь йед ә'йанә жь
малед ван Сәрәкк'аһина бун.
Қануна К'аһинтийе 6:8—10:20;
Мәтта 26:57; Ибрани 6:20—8:6
у йед майин.

к'еләк — тәньшт.

к'емун — (к'имйон, зирә) т'охьме
щур'әки п'ьнщар'а йә. Шьһу-

йа әв чава дәрман дьхварьн
пе қәнщ дьбун (Мәтта 23:23).

к'әрәм — Пәймана Нуда гәләк
шара чава п'ешк'ешәк йан
даийнәк те фә'мкьрыне. К'ә-
рәм хвәстьна дьле Хвәде йә,
вәки тыштәки қәнщ, илаһи
хьлазбуне бьдә мәрвьед кө нә
һежайи п'ешк'ешед Ви нә. Әв
беһәқ дьдә мәрвьа у ль һивийа
тыштәки пашдастандьне нинә.
Гәләк шара К'ьтеба Пирозда
ньвиск'ара к'әрәма Хвәде чава
д'оа-дьрозгә бона һәв хвәстьнә.

к'әфән — жь қәдәк (п'инә, п'ач'),
мьри теда дьп'еч'ьн.

к'әфил (стандын) — (гьрәв, к'әфаләт)
п'әрә жь бәр мәрвьва те дайине,
вәки бькарьбьн аза бьминьн
һ'әта р'ожа диванкьрыне.

к'әвдайна г'она (к'әвандьна г'она)
— р'әситкьрына г'она, бахшандь-
на г'она. «К'әв» те фә'мкьрыне
чава шәвьгандьн, р'әситкьрын.

к'өзи — 1. хвәлийа шәвьти.

2. К'өзикьри жи те фә'м-
кьрыне чава «дәрмаликьри».

к'оти (к'отибун) — нәхвәшик ә,
кө сәр мерьв бьрин дәртен,
әв бьрин к'ур дьбьн, кө т'ө
шара қәнщ набьн. Ль гора
Қануна К'аһинтийе жь сәре
13-а һ'әта 14-а зәмане бәре һәр
щур'ә нәхвәшийа сәр ч'әрм жь

к’отибунева гърти һ’эта чэнд шур’э п’ызька, өсә жи тыштед к’эфьки һ’эрам дьхатынә һ’эсабе. Щьмә’те бәри нәхвәшед аһа дьдан жь гөнд у бажара дәрдьхьстьнә дәр, ле һәгәр ньшкева йәк қәнщ буйа, гәрәке хвә нишани к’аһин бькьра у һ’әди быда, вәки дәстур быдане кә әв бьк’әта нава щьмә’те.

К’офи

к’офи – һена бәре нава йуна-нада к’офи жь гөла йан бәлга бун, гьловәр’ бона сәре мәрьва дьһунандьн. Ван мәрьва к’офи дьстанд, йед кә листькед спортеда сәрдьк’әтгьн (алт’ дькьрьн) йан жи бона әскәред ә’гит бун кә дьжмьн бьндәст дькьрьн. Корьнт’и I, 9:25; Ә’йанти 2:10; 3:11; 4:4, 10 у йед майин.

к’өлфәт – жьн, пирәк.

к’өмр’әшийя Хвәде – р’өһ’ани те фә’мкьрне. Пәймана Кәвьнда, гавә щьмә’та Хвәде дәст жь Хвәде к’ьшанд у п’ут һ’әбандьн, әв өсә дьхатә һ’әсабе, бемә’нә чава жьна йәки ч’ә’в бавежә мерәки дьн у мере we к’өмр’әшийе бькә. Носейя 2:2-13; Йерәмийя 3:6-10, 20; Корьнт’и I, 10:22; Корьнт’и II, 11:2.

к’өрх – к’ьнща зьвьр жь муйе бьзьне, чава нишана шине бәр Хвәде ль хвә дькьрьн (Мәтта 11:21).

К’ьништ

к’ьништ – бь йунани «СӨНАГОГ», щийе щьвата хвәденасед щьһу-йя йә, илаһи р’ожа шәмийе, кә ньвисаред пироз теда дьхуньн, дәә дькьн у һин дькьн. Һәр әндәмәки к’ьниште дькарә һин бькә. Дәма Исада к’ьништ һ’әму бажаред щьһуйада һәбун. Қөрбан ль вьр нәдьяхатынә сәржекьрне. Жь к’әрәма хвә бьн хәбәра «п’арьстгәһе»-да бьхуньн.

К'ърк'ут – (к'әwk'өрт') кәврә-ки нәрм у зәр ә кө бы алавәкә р'әнге вәкьри шәwq дышәwытә у бина we жи qәwat ә (гуж ә). Луqа 17:29; Ә'йанти 9:17-18 у йед майин.

К'ьтеба Зәбура – к'ьтебәкә Пәймана Кәвн ә. Зәбур хwәха к'олам у стьранед шыкьрдайине нә бона Хwәде. Оса жи мәрыва жь к'урайийа дьле хwә авитьнә сәр һ'але хwә, дьловандьнә у дәрд-көлед хwә Хwәдева ә'лам кьрнә. П'айе-п'ьр'е Давьд п'адша әв зәбур ньвисинә.

К'ьтеба Пироз – һн Ньвисаред Пәймана Ну т'әви йед Пәймана Кәвн һәвр'а дьбьнә т'әвайийа К'ьтеба Пироз, аwа готи «Библийа» кө те wәлгәр'андьне «К'ьтеба сәр к'ьтебар'а».

лейи – тофан.

Левии – 1. Йәк жь һәр донздәһ көр'ед Аqуб бу. Зөр'әта Левии жи йәк жь wан һәр донздәһ қәбилед Исраеле бу. Муса п'әхәмбәр у бьре wi һарун, һәр дө жи жь ве қәбиле бун. Жь нава ве қәбиле Хwәде һарун зөр'әтева бона шыхөле Хwәде п'арьстгәһеда, аwа готи к'аһинтийер'а бьжарт. Йед майин алик'арийа ван к'аһина дькьрн. Дәрк'әтһн 6:16-25; 32:26-29;

Левии у к'аһин

Жьмар 1:47-53; Луqа 10:32; Ибрани 7:5, 9-10; Ә'йанти 7:7 у йед майин.

2. Левийе көр'е һалфawо шагьртәки Иса бу, кө жер'а Мәтта жи дьготһн.

ләшк'ар – йе кө т'әви йәки дьн йан дьк'әвә ләше йан қоше.

лил – хизгә, qум, чәмур'.

ломәкьрн – нәһәқкьрн, диwан-кьрн, сушдаркьрн.

Лут – бьразийе Бьраһим бу. Гава Бьраһим чу бона wәлате кө Хwәде соз дабу, Лут т'әви wi чу. К'әтһн wi wәлати у Лут чу бажаре Содомеда ма. Дәстпәбун 11:27, 31; 14:1-16; 19:1-38; Луqа 17:28-32; Пәтрус II, 2:7.

луфька бә'ре – лифька (көлаве) бә'ре.

мала Ақуб — мьлэте Исраел. Ақуб у Исраел йэк ын. Һәр донздәһ көр'ед Ақуб, ава готи һәр донздәһ көр'ед Исраел, бунә донздәһ қәбилед Исраеле.

мана — Гава Шьмә'та Исраел жь Мсьре дәрк'эт, т'эви Муса чыл сали нава бәр'ийеда бу. Бәр'и щики хьки-хвәли (вьки-вала) бу, ль вьр һәр сьбәһ бона хварьне Хвәде «мана» жь э'змана дьбаранд у дьда ван, чьмки хварьна ван т'өнәбу. Пештьри р'ожа шәмийе (сәбте), һәр сьбәһ шьмә'та Исраеле дәрдык'эт дьчу, бона р'ожәке мана т'оп дькьрын у дькьрынә нан, дьхварьн. Мана тыштәки вәкә льбед к'ьшмиша хөйа дьбу. Льбед ви гьловәр' у сыпи бун у тә'ма ви мина тә'ма нане шкәвайи һьнгвкьри бу (Дәрк'этын 16; Жьмар 11:4-9). Һьнәк фә'м дькьн кө мана гәзо йә, ле на. Гәзойе кө дьк'әвә сәр бәлгед даред мә'зе у даред бәруйе, әва тыштәки дьн ә, нә мана йә.

Мәлк'и-Садьр — П'адша у к'аһине бажаре Шәлиме бу. Шарәке дьжмьна бьразийе Бьраһим, Лут мала вива гьртын. Бьраһим чу т'әв ван дьжмьна шәр' кьр у сәрк'әт, Лут, мал у мьлк'е вива хьлаз кьр пашда ани. Гава Бьраһим вәгәр'ийа, йәки бь

наве Мәлк'и-Садьр р'асти ви һат, нан у шәрав да Бьраһим у дөа ль ви кьр. Бьраһим йәк жь дәһә п'аред һ'әму тыштед кө т'эви хвә жь шер' анин п'ешк'еши ви кьр. Гәләк сал пәй ве йәкер'а ә'дәте шьмә'та Исраеле бу, вәки йәк жь дәһә п'аред бәр у тыштед дьн бьдана к'аһина. Дәстпелун 14:17-20; Ибрани 5:6-10; 6:20; 7:1-17.

Мәрийәм — Чәнд к'өлфәт К'ьтеба Пирозда һәнә, наве ван Мәрийәм.

1. Дийа Иса.

2. Мәрийәма Мәждәлани (Мәтта 27:56; Марқос 16:9; Луқа 8:2; Йһ'әнна 20:1-2, 11-18).

3. Мәрийәма хушка Мәрт'а у Лазар (Луқа 10:38-42; Йһ'әнна 11:1-5; 12:1-7).

4. Мәрийәма дийа Ақуб у Усьв. Һьнәк дьфькьрын кө әв Мәрийәм хут әв Мәрийәма жьна Клепас бу (Мәтта 27:56; Марқос 15:40; 16:1; Луқа 24:10).

5. Мәрийәма дийа Йһ'әнна-Марқос. Мала ве Оршәлимедә һәбу, ль вьр шагьртед Иса дьшьвийан (К'аред Шан-дийа 12:12).

мәрвь — мьров, инсан.

Мәснһ — хәбәрәкә ибрани йә. Мә'на ве бь зьмане ибрани әв ә: «Йе

бь р'ун к'ьфшкьри». Гава йэк дьбу п'адша, р'ун сэр сэре вида дькьрын. Эв жи дьбу нишана кő фьланкэс бу п'адша. Хвəде соз дабу, вəки хьлазкьрəки шьмə'та хвəр'а бышинə, кő ван аза кə, п'адшатийа Хвəде бинə нава ван у бьбə п'адшайе т'эмабийа дьнийае. Лəма гава Иса хат, əв бь наве «Мəсиг» хатə готьне, вəки бьдə к'ьфше кő əв жь Хвəдеда бьжарти у к'ьфшкьри йə. Хəбəра «р'ункьри» бь зьмане йунани ХРИСТОС те готьне.

мəсийи – йе кő ль пəй Иса Мəсийи дьчə у Ви бавəр дькə. К'аред Шандийа 11:26; 26:28; Пəтрус I, 4:16.

мират' – хəбука баве, war, верьс.

Мирешьн – (Шьн, Иблис, Шəй-т'ан) Бь йунани «ДИАБОЛОС» ə, кő те фə'мкьрьне «щьн», əса жи хəбəра «САНАС» те хəбате, кő əв хəбəр ə'сьле хвəда жь зьмане ибрани йə у т'əрщьмə дьбə «Йе мьқабыл, хəйбкьр, бəхданбеж». Сəрда жи Пəймана Нуда гəлэк навед вийə дьн хəнə. Мəсэлə: Сəрвєре щьна (Мəтта 9:34; 12:24), Бəлзəбул (Мəтта 12:24), Щєр'ьбандкьр (Мəтта 4:3), Мə'р у Зийа (Ə'йанти 20:2), Йе Хьраб (Мəтта 5:37; 6:13), Баве дəрəва (Йуһ'əнна 8:44) у йед майин.

К'ьгеба Пироз ə'йан дькə, кő мирешьн дьжмьне Хвəде у мəрьва йə. Əв бəр Хвəде шькийате мəрьва дькə. Əв хвə дькə дьлқе мьлийак'əте р'онайе (Корьнт'и II, 11:14), мəрьва дьхапинə, жь р'ийа Хвəде дəрдьхə у тыштед майин дьдə һ'əбандьне, мəрьва дькə хесире гəна. Əса жи К'ь-теба Пироз ə'йан дькə, кő Иса Мəсийи хатə дьнийае бь мьрьн у р'абуна Хвə мирешьн бьндəст кьр. Ахьрийа дьне (Р'əжə Ахрəте) Иса вəхте хатьна Хвəйə дəдə we дивана мирешьн у мьлийак'əтед ви бь агьре һ'əтə-һ'əтайе бькə (Мəтта 25:41; Ə'йанти 20:10).

Муса – сəрвєрəки шьмə'та Исраелєйи ə'йан бу. Вəхте кő шьмə'та Исраеле хесир у хəламед вəлате Мьсьєре бун, Хвəде əв бьжарт у шьмə'та Исраеле бь дəсте ви хьлаз кьр. Хвəде пе дəсте Муса Қанун жи дайə шьмə'та Исраеле (Дəрк'əтьн сəре 1-е һ'əтə сəре 20-и у йед майин). Мəтта 8:4; 17:3-4; Йуһ'əнна 5:45-46; Ибрани 3:2-5, 16 у йед майин.

мьзгиндар – йе кő Мьзгинийа П'адшатийа Хвəде дьдə, Инциле дьдə наскьрьне (тə'риф дькə).

Мьзгини (Мьзгинийа Хвəде) – «Иншил» жь к'əка (р'əва) хəбəра ƏƏАГГƏЛИОН бь зьмане йу-

нани те. Мэ'на we бь көрманши «мьзгини» йә. Мьзгини жи те фә'мкьрьне чава хәбәр йан дәнгәки хер сәр мәрвьда те.

мьляк'әт — Зьмане ибрани у йунанида фә'мина we «qасьд» ә, чьмки әвана qасьдед Хwәде нә. Әвана һәйинед р'õһ'ани нә, кө һ'ьзура Хwәдеда дьминьн. Найенә дитьне һ'әта хwәха хwә ә'йан нәкьн. Мьляк'әт qьра-ра Хwәде ә'лам дькьн йан жи тиньнә сери. Әвана жь алиие Хwәдеда к'ьфшкьри нә, кө мәрвьа хwәйи кьн у gõh бьднә ван (К'аред Шандийа 12:6-11; 27:23; Ибрани 1:14). Шарна Хwәде мьляк'әта дьшинә щәм мәрвьа, wәки тыштәки ванр'а бежә. Мьляк'әте сәрwере һ'әму мьляк'әта Мьхайил ә (Щьһуда 9). Йәки дьн жи наве ви Щьб-райил ә (Луqа 1:19, 26).

мьрари — (мурдар) һ'әйwane кө найе сәржекьрьне, хун теда дьминә, һ'ьшк дьбә, әw мьрар те һ'әсабе.

Мьсьр — wәлатәки незики Израеле йә. Щьмә'та Израеле ль wьр чарсьд сали бу һесир у хө-лам. К'аред Шандийа 7:34-40; Мәтта 2:13.

назьк — бәдәw, хwәшьк.

нандьрун — п'аләти, п'аләйи.

нане Хwәдер'а дайи — (нане һ'ьзуре, нане пешбәрийе) нане пироз һена Мусада Коне Шә'дәти-йеда (Коне Щьвинеда), õса жи пәйр'а п'арьстgәһеда һәбу. Әв нан ль сәр сьфра зер'ин «ль пешбәри Хөдан» дьһатә р'езкьрьне. Һәр р'ожәкә шә-мийе к'аһина донздәһ нане бе һәвиргьр'шк дьпә'гьн, ль сәр сьфра зер'ин даданин у йед кө һ'әфтийа дьнда дәwсе данин, к'аһина йе пешийе шийе пироз-да дьхwарьн. Пешгьри к'аһина изьна г'õ кәси г'õнәбу әв нан бьхwарана. Әв нан нишанәкә Пәймана Хөдан бу, кө әw г'әви щьмә'та Израеле бу. Qануна К'аһинтийе 24:5-9; Мәтта 12:4; Марqос 2:26; Луqа 6:4.

нард — р'унәки бинхwәш кө жь шинайикә Һьндьстане дьһатә

Нард

чекьрьне. Марқос 14:3; Йу-
һ'әнна 12:3, 5.

нәдър — (гори, қорбан) Ль гора
Қануна Муса (Дәрк'әтһн 13)
инсан у һ'әйванед нһхөри-
йә нер, әв нәдъред (горийед)
Хвәде бун. Һ'әйван дһатһнә
сәржекьрьне у жь бәр инсенва
дһатһнә дайине. Мә'на we әв
ә, кө һәр нһхөри п'ара Хвәде
бу, пироз, бөһөрти у т'айбәти,
ава готи Хвәдер'а шөдәкьри
бу (Луқа 2:23).

нәзир — те фә'мкьрьне «Хвәде-
р'а дайи», ава готи йәки кө
Хвәдер'а бона хьзмәтк'арийе
ад-қьрар дькьр (Жьмар 6:1-21).
Се қәйдед һ'ими бона йед нә-
зир һәбун:

1. Һәгәр жһн буйа йан мер
буйа, гәрәке шәрав-арақ вәнә-
хвара, нә тьри, нә жи хөрәкед
жь мewa тьрийе бьхвара.

2. Гәрәке мәқәс йан дузан
п'ор'е сери нәк'әта һ'әта ви
вәхте адеи к'ьфшкьри хьлаз
нәбуяа.

3. Гәрәке щһнайзе мьрийа
нәк'әта, нә жи незик буйайе.
Вәхте адкьрьнейи лапи һһн-
дык си р'ож бу, ле мәрвь жи
һәбун бь т'әмаийа ә'мьре
хвә Хвәдер'а ад-қьраркьри
бун, ава готи нәзир. Пәймана

Кәвһнда бона чәнд мәрвьед
нәзирә адкьри нһвисар һн,
мәсәлә: Самуел, йе кө дийа ви
әв хвәха Хвәдер'а да (П'ад-
шати I, 1:11, 28) у Шьмшон
(Һ'акьмти 13:2-5). Пәймана
Нуда Йуһ'әннайе Нһхөмдар
(Луқа 1:15; 7:33) нәзире адкь-
ри бу. Хөйа дьбә кө Павлос у
чәнд мәрвьед майин (К'аред
Шандийада 18:18; 21:23-24, 26)
бона дәмәкә кһн чава нәзир
адкьри бун, ван ль гора қәй-
дә-қанунед нәзирийе хьлазийа
вәхте адеи к'ьфшкьри п'ор'е
хвә көр' кьрьн у һ'әди дан
(Жьмар 6:9, 18).

нәмами — хайинти, бебәхти.

нәмер — әв әв мер һн, йед кө жь
мертийе к'әти нә. Һһнәк жь
зькмакийеда өса нә, һһнәк жи
мәрьва әв өса кьрьнә, мәсәлә:
Зәмане бәре п'адшед ве дһне
гәләк хөламед бһндәсте хвә
нәмер дькьрьн, ава готи дь-
хәсандһн, кө дәст нәавитана
к'өлфәтед мале.

нәщһу (мьләтед майин) — һ'әму
мьләтед дһнийе, кө ә'сьле
хвәда нә щһу нә. Һ'әму мь-
ләтед нәщһу п'утп'арьст бун,
пешьтри һһнәка, йед кө Хвәдейе
щһуяа, ава готи Хөдан т'әне
бавәр дькьрьн. Жь к'әрәма хвә

бын хэбэра «п’утп’арыст» у бын хэбэра «йунан»-да быхуньн.

Нэ’ман – сэрwere эскэред wэлате Сурйаие бу, йэки э’йан бу, ле к’оти бу. Гава бона Елиша п’е-хэмбэр бьхист, чу щэм wi ниви же кыр кō wi қөнщ кэ. Елиша готе «Һэр’э ч’эме Урдōне у h’эфт шара нōқи бьне аве бэ дэре, те қөнщ би». Нэ’ман гōр’а wi кыр у Хwэде эw пақьж у қөнщ кыр. П’адшати IV, 5:1-27; Луқа 4:27.

Нэ’мәйед Кәле – Әфәси, Филипи, Колоси у Фьлимон. Эв нэ’мә wәхте Павлос кәледа бу һатънә ньвисаре. Әфәси 3:1; 4:1; Филипи 1:7, 13; Колоси 4:3, 18; Фьлимон 1, 10.

Нинәwa – наве бажар э. Хwэде Уньс п’ехэмбэр шандә wьр wәки бежә щьмә’та wi бажари кō әwe бажаре ван wеран кә, чьмки гәләк хьраби дькьрын. Гава ван хэбэред Уньс бьхистън, бь гьри жь гōнәкьрыне вәгэр’ийан. Хwэде бахшандә ван. Иро эв бажар дьк’эwә нава ә’рде Ирақе, к’идәре гәләк к’ōрд дьминьн. К’ьтеба Уньс; Мәтта 12:41; Луқа 11:30, 32.

Höh – бавә’шир у п’ехэмбэр бу. Һена Höhда мәрьва кō гәләки хьраби дькьрын, Хwэде гот: «Әзе тофана мэзын р’акьм, wәки һәр

тыштед дьнеда wеран бьн». Ле Höh мәрьwәки бawәрмәнд бу у гōр’а Хwәдеда бу. Чawa кō Хwәде готә wi, öca жи әwi гәмикә мэзын чекьр. Эw нәфәред хwәва у h’әйwanед шур’ә-шур’ә жь аве хьлаз бун, ле h’әму инсанед дьне хәньдин. Дәстпегун 6:9–10:32; Мәтта 24:37–39; Луқа 3:36; 17:26–27; Ибрани 11:7; Пәтрус I, 3:20; Пәтрус II, 2:5.

ньвисар (ньвисаред пироз) – Пәймана Кәвьн у Пәймана Ну. Ле гава ньвиск’аред Пәймана Ну к’ьтебед хwәда бә’са «ньвисар» йан «ньвисаред пироз» дькьрын, фькьра ван сәр ван к’ьтебед ньһайә Пәймана Кәвьнда бу, чьмки к’ьтебед Пәймана Ну һынге һәла һе чawa к’ьтебәк нәһатъбунә бәрәвкьрыне (Тимот’ейо II, 3:16-да).

ньсрәти – мәрьвед жь бажаре Ньсрәте. Эв нав бона Иса һатә готъне (Мәтта 2:23; Марқос 14:67) у пәйр’а жи бона мәсигийа (К’аред Шандийа 24:5).

ньсыл – ньфш.

ньхōмандьн – Пәймана Нуда ньвисар ә, кō Йуһ’әннайе Ньхōмдар гәләк мәрьв ль ч’эме Урдōнеда дьньхōмандьн. Әwi гот, кō гәрәке жь гōнәкьрыне вәгэр’ьн у паше бенә ньхōмандьне. Бь

ви авайи Йүһ'әннайе Ньхөмдар дьле мәрва бона һатна Мәсһ һазьр дькьрын. Өса жи шанди у бавәрмәндед Исәйә пешьн жь қөр'на пешьнда, йед кө дьбунә бавәрмәнд, пе аве дьньхөмандьн. Әв йәк дьбу нишана вәгәр'андьн, пақьжбун у бахшандьна гөнәд ван. Өса жи ньхөмандьна бавәрмәнда ве сөр'е дьдә фә'мкьрне, кө т'әви Иса мьрын, дәфьнбун у жь мьрне р'абун. Мәтта 28:19; К'аред Шандийа 2:38, 41; 10:47-48; Р'омайи 6:3-4; Корьнт'и I, 10:2; 12:13; Галати 3:27; Колоси 2:12; Пәтрус I, 3:21 у йед майин.

ньхөмдар – Йүһ'әннар'а дьгөтгьн ньхөмдар. Гава ви хәбәра Хвәде бәла дькьр, т'обәдар бь аве дьньхөмандьн. Луқа 1:5-25; Мәтта 3:1.

ньхөри – К'ьтеба Пирозда, көр'е ньхөри ль сәр һ'әму зар'ар'а бу у һәде ви жь һәде һ'әмуяа зедәтьр бу. Жь мьлк'е баве дөбарә п'ара ви дьк'әт (Қануна Дөшари 21:15-17, Ишайа 61:7), дөайе бавейи һәри қәнщ әви дьстанд (Дәстпәбун 27), өса жи һ'өкөме баве (Дәстпәбун 27:29, 37; 37:21-22; П'адшати IV, 2:9). Ле көр'әки дьн дькарьбу һәдед

ньхөртиа бьре хвә же бьстанда (Дәстпәбун 25:34; Ибрани 12:16). Анәгори Қануна Муса, һәр ньхөрийе нерини жь мервь йан һ'әйвен, әв п'ара Хөдан бу (Қануна К'аһинтийе 27:26, Жьмар 3:12-13). Бона ве йәке, п'ешк'еши Хвәде дькьрын (ава готи Хвәдер'а нәдър дькьрын) у дьданә П'арьстгәһе (де у бав көр'е хвәйи ньхөри пашда дьк'ьр'ин (Жьмар 18:15, 3:40-51, Дәрк'әтьн 13:1 [2], 12 [13])). Хвәде һ'әму мьләт хөльқандьн, ле Исраел бьжарт вәки бьбә мьләте Вийи ә'зиз, ава готи т'әйбәти, ләма жер'а дьбежә «көр'е ньхөри» (Дәрк'әтьн 4:22, Йерәмийа 31:9) өса жи «бәре дәрәмәта пешьн» (Йерәмийа 2:3). Даьд п'адша у вәре ви Мәсһ, әв һәр дө жи ньхөрийе Хвәде тенә гөтьне. Қәват у һ'өкөме ван т'әйбәти бун (Зәбур 89:27 [28 ибрани]). Пәймана Нуда, Мәсһр'а дьбежьн «Ньхөри» чьмки һ'өкөм, сәрверти у к'өрсийа Ви сәр һ'әмуяар'а йә (Ибрани 1:6; Колоси 1:15) у Әв пешьн жь нава мьрийа р'абу (Колоси 1:18; Ә'йанти 1:5). Колоси 1:15-да әв йәк те гөтьне кө Мәсһ Ньхөрийе һ'әму ә'фьрина йә, ава готи,

Ньхөрийе Хвәдеи ль сәр һ'әму ә'фьринар'а йә. Һ'өкөме Мәсһ сәр һ'әму ә'фьрина һәйә у Әв Хвәха бәри we йәке һәбу (Бьхунә Колоси 1:16-17, өса жи Филипи 2:6 у Йүһ'әнна 17:5). Бавәрмәндед Иса Мәсһ жи «ньхөри» тенә готьне (Ибрани 12:23), чьмки әв мәрвьед Хвәдейә т'айбәти нә, war у мылк'е Wi нә, кә гәрәке ә'мьре пироз, бөһөрти-жьбарә бьжин. Чава кә Мәсһ ньхөрийе жь нава мьрийа йә, әв йәк гөмане дьдә бавәрмәнда кә әв жи т'әви we р'умәта р'абуна жь мьрийа бьн.

Оршәлим – иро жер'а «Qөдса Шәриф» жи те готьне. Әв бажаре шьһуйайи һәри мәзын у ә'йан бу, чава иро жи. П'арьстгәһа шьһуйа жи ль вьр бу. Бәри 3000 сала Давьд п'адша Оршәлим жь дәсте йәбусийа станд. Пешийе әв бажаре П'адшатийа т'ьфақийа Исраеле бу у паше бу бажаре п'адшатийа башуре, ава готи Щьһуда. Һьнге Давьд п'адшайе we бу, һ'әсабе мәрвьед we 2000 бу. Wәхте Пәймана Нуда һ'әсабе мәрвьед we лапи кем 80 000 бу. Бона шьһуйа, Оршәлим бажаре һәри пироз ә.

пәйман – (аһда, ад у қьрар) нав дө мәрвада, нав дө к'омада,

йан жи нав Хвәде у мәрвада те гьредане. Пәйманәк нава Хвәде у Нөһда һәбу (Дәстпелун 9:8-17), нава Хвәде у Бьраһимда (Дәстпелун 15), нава Хвәде у Давьдда (П'адшати II, 7; Зәбур 89:1-37). Ль сәре ч'ийайе Синайе Хвәде пәйманәк т'әви шьмә'та Исраеле гьреда. Ль гора we пәймане Хвәде соз да wәки Хвәха Хөдане шьмә'та Исраеле бә у wan хвәй кә, ле гәрәке Исраел жи Qануна Хвәде бьқәдинә, йа кә Wi бь дәсте Муса да. Ле Исраеле гәләк шара пәйман, ава готи Qануна Муса дь'әр'ьбанд. К'ьтебед шьһуйайә пирозр'а, йед кә бәри Иса һәбун, wанар'а дьбежьн «Пәймана Кәвьн». Веда ньвисар ә, кә Хвәде we пәйманәкә ну т'әви шьмә'та Хвә гьредә (Йерәмийа 31:27-37). Хвәде әв пәймана ну пе дәсте Иса Мәсһ бона һ'әму мыләта гьреда, пе хун у мьрьна Wi. Марқос 14:24; Луқа 22:20; Р'омайи 3:21-26; Корьнт'и I, 11:25; Ибрани 10:10-22.

Пәймана Кәвьн – Qьрара Кәвьн. К'ьтебед шьһуйайә пирозр'а, йед кә бәри Иса һәбун, wанар'а дьбежьн «Пәймана Кәвьн», чьмки wанда бона пәймана Хвәде т'әви шьмә'та Исраеле

те готьне. Жь к'эрэма хwэ бьн хэбэра «пэйман»-да бьхуньн.

Пэймана Ну – Qьрара Ну. Ван к'ьтебед пирозр'а дьбежьн Пэймана Ну, к'ижанада дэрhэца Иса Мэснх у щьвина Вида ньвисар ьн, чьмки нава ванда дэрhэца пэймана Хwэдейэ нуда те готьне, йа кō т'эви мэрьва гьреда. Эва пэймана пе хуна Иса Мэснх бона бахшандьна гōнед h'эму мэрьва натийэ гьредане (Марqос 14:24; Корьнт'и I, 11:25; Эфәси 5:2; Ибрани 7:26-28). Жь к'эрэма хwэ бьн хэбэра «пэйман»-да бьхуньн.

Пэтрус – жер'а Шьmh'ун у Ки-фас жи дьготьн. Эw йәк жь һәр донздәһ шагьртед Иса бу. Эw шанди бу. «Пэтрус» бь зьмане йунани у «Кифас» (аwа готи «кефа») бь зьмане арами тенә фә'мкьрьне «qәйә» йан «кәвьр» (Йуh'әнна 1:42).

Пилато – жь Qәйсәре Р'омайе к'ьфшкьри бу, әw wәлийе wәлатед Щьхустане, Самәрийае у Идумәйае бу. Маләкә wi ль Qәйсәрийе бәр бә'ре бу, ле маләк жи Оршәлимеда бу. Мәтта 27:2, 11-26; Луqа 23:1-25 у йед майин.

пироз – (мьqэдәс, бьмбарәк, зи-йарәт, бōһōрти, хальс) Мә'на

«пироз» ль гора К'ьтеба Пироз фькьра р'ōh'ани йә. Хwәде Хwәха пироз ә у пирозбуна Wi сәр һәр тыштир'а йә. һа-щәт, мәри у тыштед майинә бона h'әбандьне Хwәдер'а тенә башqәкьрьне, чаwа бōһōрти-жьбарәкьри (пирозкьри). Мәрьвед пироз әw ьн, йед кō бона хьзмәтк'арийа Хwәде у жийина бōһōрти башqәкьри нә (Корьнт'и I, 1:2). Ве wәл-гәр'андьнеда дәwса «Пирозед Хwәде» «Щьмә'та Хwәде» натийә ньвисаре (Корьнт'и II, 1:1). «Пирозе Хwәде» у «Йе Пироз» жи навед Иса Мэснх нә (Пирозе Хwәде: Марqос 1:24; Луqа 4:34; Йуh'әнна 6:69; Йуh'әнна I, 2:20; Ә'йанти 3:7; Йе Пироз: Луqа 1:35).

пол – п'әред сьфьр ьн, йед һәри бе қимәт ьн. Дō пол qаси qō-р'ушәки йә. Марqос 12:42; Луqа 12:59; 21:2. Жь к'эрэма хwэ ль навниша (таблиса) ль к'ōтасийа фәрхәнгоке бьньһер'ьн.

пунг – нә'нә.

П'адшатийа Хwәде, П'адшатийа Ә'змана – бона т'әвгьредана Хwәде у щьмә'та Wi те готьне. Чаwа п'адша щьмә'та хwә хwәй дькә у сәр we п'адшатийе дькә, Хwәде жи оса йә. һәр тыштед кō

щъмэ'т h'əwшэ дьбэ дьдэ ван у р'ебэрийа ван дькэ. Щъмэ'та Wi əw мэрвь ын, йед кō бавэрийа хвэ Wi тиньн у гөр'а Wi дькьн. Гава Иса Мэсир шараш пешьн hatə дьне, п'адшатийа Хвэде бь шур'эки ну хōйа бу, чьмки Иса р'екэ ну мэрвар'а вэкьр, wэки т'эви Хвэде т'эвгьредаи бьн у бьжин. Бона ве йэке те готьне кō П'адшатийа Хвэде иди дэстпешуйэ. Ле гава Иса Мэсир диса бе, we хьнге п'адшатийа Хвэде т'эмам бьбэ у h'эму инсанар'а бь шур'эки ну бе э'йанкьрне (Мэтта 6:33, 19:16-30; Марқос 10:15). Мэ'на П'адшатийа Хвэде у П'адшатийа Э'змана йэк э. Мэтта хэбэра «Э'зман» дэwса «Хвэде» да хэбате, чьмки хōйа дьбэ кō wi Мьзгинийа хвэ ль гора зараве щьхуйа ньвиси у нэ э'дэте щьхуйа бу кō наве Хвэдеи пироз гэлэк шара банина сэр заре хвэ. Лэма щьхуйа гэлэк шара «Э'зман» щийе кō Хвэде дьминэ, дэwса наве «Хвэде» дьданэ хэбате. Дэрэд кō Мэтта «П'адшатийа Э'змана» ньвисин, Марқос у Луқа «П'адшатийа Хвэде» ньвисин. Мэтта 4:17, 5:10; Марқос 1:15; Луқа 6:20.

п'арьстгəh – (э'бубэтханэ, ибадэтханэ, хана Хвэде) авайийе щьхуйайи һэри бэрбыч'э'в у э'йанбу. Сьлеман п'адша шара пешьн п'арьстгəh бажаре Оршэлимеда чекьр. Əw т'эне ль Оршэлиме һэбу. Мьлэте Исраеле дōа у h'эбандьнед хвэ wьр дькьрьн у горийед (qөрбанед) хвэ ль wьр сэржедькьрьн. П'арьстгəh жь чар п'ара бу: h'əwш, хьндөр', Пирозгəh у Щийе һэри Пироз. П'эр'дэкэ мэзын навбьр'и дьда Пирозгəhe у Щийе һэри Пироз. Сале шарэке Сэрэкк'ахин дьчу Щийе һэри Пироз. Əwi ль wьр хьн бэр гōнед хвэва, хьн жи ль бэр гōнед щьмэ'тева гори сэржедькьрьн, дōа дькьр у бахшандьна гōна жь Хвэде дьхwэст. Гава Иса ль сэр хач мьр, эв п'эр'да пироз нивиде бу дō тиша (Луқа 23:45-46). Сала 70-да пəй буйина Иса Мэсир'а, Титойе сэрэскэре Императорийа Р'омийе п'арьстгəh weран кьр. Жь хьнгева h'эга р'ожа иройин п'арьстгəh шарэке дьн нəһатийэ чекьрне.

п'эхэмбэр – (нэби, қасьде Хвэде, қуле Хвэде, готьнбеже Хвэде) əw инсан бун. Хвэде ванр'а хэбэр дьда, кō əw готьна Wi бьгьхиньнэ мэрва.

п'ехәмбәрти — К'ьтеба Пирозда хәбәра «п'ехәмбәрти» фьрә те фә'мкьрьне. Йе кә п'ехәмбәртийе дькә, әв бы р'ебәрийа Р'öh'e Пироз готьнәкә жы Хвәде ә'лами мәрыва дькә. Чава Павлос Корьнт'и I, 14:3-да дьбежә, йе кә п'ехәмбәртийе дькә, бауәрийа мәрыва ава дькә, дьл дьдә бәр ван у бәр дьле ванда те. Иди п'ехәмбәрти нә т'әне бона тыштед кә he нәдәвьми нә.

п'ешә — сьнә'т, хостати.

п'ешк'еш — дийари, һ'әдийа.

п'ешк'ешкьрьн — (дийарикьрьн) бәр кәсәки хәлатәк данин (п'ешк'еш дане). Ль гора Қануна Муса зар'ок п'ешк'еши Хвәде дькьрьн, вәки Хвәде әв пироз (бәрәк'әт) бькьрана.

п'еч'ьра — р'әфьк, малч'ьра, п'әлт'ька ч'ьре.

п'әйн — сәргине һурбуйи, зьбыл, ә'дәба һ'әйвен.

п'әрәданг — сьндоқа (қәт'ийа) һ'әди-дийари у хера. Хәлқе хер у хератед хвә дькьрьнә вьр.

п'игар — йе кә бы һәқти һ'әйвен хвәй дькә.

п'утп'арьст — мьләтед нәщьһу кә п'ут дьһ'әбандьн, дьһатьнә һ'әсабе п'утп'арьст чава иро жи дьһ'әбиньн. Мәсәлә, стәйрка,

тә'ве, һиве, мьляк'әта, һәйин у тыштед т'әбийәте, өса жи п'утед бы дәста чекьри. П'ут жи өса те фә'мкьрьне «сәнәм».

*Артәмиса ханьм хвәде,
п'ута бажаре Әфәсе
(К'аред Шандийа 19:24 35)*

п'ьшкбун — дьле йәки жы хәбәра йе дьн дьминә у же дьчә.

п'ьшккьрьн — жы р'е дәрхьстьн. Йәк тыштәки дькә, кә ль йе дьн хвәш найе у әв жы ви дьчә.

р'астһ'әсаббун у р'астийа Хвәде — Ньвисаред пирозда хәбәра «р'астийа Хвәде» бы чәнд шур'а те фә'мкьрьне. Щарна р'асти чава «һәқдийа Хвәде» те фә'мкьрьне, әв һ'өнөрәки Ви йә. Ле щарна жи «р'астийа Хвәде»

кърьнэкэ **Wi** йэ, кӧ чава **Әв** мерьв бесуш дькэ у р'аст **h'эсаб** дькэ, нэ кӧ т'эне ве йэке, ле мерьв т'эви **Хвэ** дькэ йэк жи. Ынге инсан бэр ч'э'ве **Wi** мина **Wi** р'аст хӧйа дьбэ. Пәймаана Кэвьнда жи те фэ'мкърьне, кӧ мәрийе р'аст әв ә, йе кӧ гӧнед **wi** хатьнэ бахшандьне (Зэбур 32; Р'омайи 4:4-8). **Wәки** дьн жи «р'астийа **Хвәде**» гәлэк шара фькьра хьлазкърьнева гьреда-йи йэ: **Хвәде** р'аст ә, амьн ә у хвәйе созе **Хвә** йә у йе кӧ **гази Wi** дькэ, ль гора созе **Хвә** **wi** хьлаз дькэ (Зэбур 51:14; Ишайа 46:12-13).

р'aw – р'а, р'айе даре.

р'aw-р'ьзьм – ә'дәт, ширәт, хин-кърьн у қанунед пешийа.

Р'е века – жьна Ишақе кӧр'е Бь-рахим бу. Дийа **Ақуб** у **Әсау** (Р'омайи 9:10-13).

р'әз – 1. р'әзе тьрийа, бахе тьри-йа, бахчә.

2. емиш, феки.

Р'әхаб – жьнэкэ нэ р'ийа хвәда бу, ле бавәрийа хвә **Хвәде** ани у алик'арийа шьмә'та **Исраеле** кьр. Мәтта 1:5; Ибрани 11:31; **Ақуб** 2:25.

Р'ожа Ахрәте – Р'ожа **Диване**, р'ожа хьлазийа дьнийае. **Ӧса** жи шарна к'ьгебеда ве р'ожер'а

«Р'ожа **Хӧдан**» дьбежьн, **awa** готи р'ожа хатьна **Иса**. **We** р'оже мьрийе жь мьрьне р'абьн у **we** дивана **h'әму** мәрьва бь дәсте **Хвәде** бьбэ. **Ишайа** 13:6, 9; **Мәтта** 10:15; 12:36; **Луқа** 10:12, 14; **Йуһ'әнна** 6:39-40; 6:44; 6:54; 11:24; **Пәтрус** II, 2:4, 9; 3:7, 10; **Йуһ'әнна** I, 4:17; 20:11-15 у йед майин.

Р'ожа К'әwandьне – бона шьм-ә'та **Исраеле** р'ожа **hәрә** ә'зиз у **пироз** бу (**ЙОМ КЫППУР** бь ибрани). **Сале** шарәке п'арьстгәнеда **Сәрәкк'ахин** дәвса (бәрделийа) гӧнед шьмә'те у хвәва бона пақьжбуна п'арьстгәһ у горигәһе хуна **h'әйвана** п'ешк'еш дькьр у дьк'әтә **Шийе** **Һәри** **Пироз** (**Дәрк'әтһн** 30:10; **Қануна** **К'ахинтийе** 16:1-34; 23:27; **Ибрани** 9:6-7). Пәймаана **Нуда** жи **Иса** **Мәсиһ** **Хвә** жь бәр инсанва кьрә қӧрбан, гава сәр хач хуна **Хвә** р'ет, **һатә** коштьне. **Әв** к'әтә **Шийе** **Ә'зманайи** **Һәри** **Пироз**, шәм **Баве** **Хвә** у хвәқӧрбанкърьна **Wi** бона **h'әта-h'әтайе** йә (**Ибрани** 9; 10:12). **Һ'әрчи** бавәрийа хвә **Wi** тиньн, әв ль бәр бахша хуна **Иса** дьк'әвьн у жь гӧнед хвә хьлаз дьбьн. **Р'омайи** 3:25-26; **Ибрани** 2:17.

Р’ожа Пенцийә һ’әсаб (Пентекост) – Бь зьмане йунани фә’мина ПӘНТЕКОСТЕ «пенщи» йә. Хвәде т’әми да щьмә’та Исраеле, кә р’ожа пашьнә пәй дәстпебуна Щәжьна Дәрбазбунер’а һ’әфт һ’әфтига һ’әсаб кьн у Р’ожа Пенщи щәжьнәке жи бькьн. Ве щәжьнеда чь кә жь дәрәмәтед ван (дәхьлед ван) пешийе дьк’әтә бәр к’еләнди йе, данин п’ешк’еши Хвәде дькьрьн (Қануна К’аһинти йе 23:15-21). Р’ожа Пеншир’а Щәжьна Нандьруне (Щәжьна Дәрәмәтед Ә’рде) жи те готьне, өса жи Щәжьна һ’әфтига. Р’ожа Щәжьна Пеншида Р’өһ’е Пироз щара пешьн чава п’ешк’еш бауәрмәндар’а һатийә дайине (К’аред Шандийа 2:1-41).

Р’ожа Р’абуне – (Р’ожа Қийамәте) әу р’ож ә кә һ’әму мәрвәд қәнщ у хьраб ве жь мьрьне р’абьн у ль бәр Хвәде у Иса Мәсиһ шаба кьрьнед хвә бьдьн.

Р’ожа Р’ожийа – жь к’әрәма хвә бьн хәбәра «Р’ожа К’әуандьне»-да бьхуньн.

р’ожа т’ьвдарәккьрьне – Щьһуйа р’ожа инийер’а дьготьн: «Р’ожа т’ьвдарәккьрьне», чьмки ве р’ожеда ван бона р’ожа шәмийе һазьрийа хвә дьдитьн. Р’ожа

шәмийе р’ожа пироз бу, изьна ван т’өнәбу кә бьхәбьтгийана. Бона щьһуйа инийе чава р’одьчу ава, һьнге р’ожа шәмийе дәстпедькьр.

Р’ожа Хөдан – 1. Пәймана Кәвьнда п’ьр’анийа щара те фә’мкьрьне, әу вәхт йан дәмәд кә Хвәде диwana щьмә’та Хвә дькә, мәсәлә: Пе дәсте орди йед мьләтед майин, йан жи пе нәхвәшийа (Йоел 1:15; 2:1, 11; Амос 5:18, 20; Малахи 4:5).

2. Пәймана Нуда «Р’ожа Хөдан» р’ожа һатьна Иса Мәсиһә дөда бона диwana дьнйайе йә (Т’есалоники I, 5:2; Т’есалоники II, 2:2). Гәләк ве бона ве р’оже һазьр нибьн (Мәтта 24:42-44; Луқа 12:35-40; Пәтрус II, сәре 3-а). Щарна те готьне: «Р’ожа Хөдане мә Иса Мәсиһ» (Корьнт’и I, 1:8) йан жи «ве Р’оже» (Т’есалоники II, 1:10).

3. Т’әне Ә’йанти 1:10-да «Р’ожа Хөдан» те фә’мкьрьне «р’ожа йәкшәме» (лә’де), чьмки Хөдан Иса Мәсиһ йәкшәмеда жь мьрьне р’абу. Жь һьнгева әу р’ож бу р’ожа щьвина бауәрмәнда (К’аред Шандийа 20:7; Корьнт’и I, 16:2).

р’ожа шәмийе – (р’ожа сәбте) бона щьмә’та Исраеле р’ожәкә ә’зиз

(т'айбэти) у пироз э (Дэрк'этын 16:23; 20:8, 11; 31:14-15). Бь ибрани ШАБАТ э. Бь көрманши «сэбт» жь шабате һатийэ. Бона шьһуйа, шабат наве р'ожа һ'эфта йэ у йа хьлазийа һ'эфтийе йэ. Инийе еваре, гава р'ож дьчэ ава, шабат дэстпедькэ у һ'эта 24 сьһ'эта дьк'ьшинэ. Ль гора Т'эврате (Дэстпедькэ 2:2-3; Дэрк'этын 20:8-11; 35:2) р'ожа шабатеда к'ар у хэбат нэ щайиз бу бькьрана, эв р'ож р'ожа р'ьһ'этийе у һ'эбандьне йэ (Дэстпедькэ 1; Қануна К'аһинтийе 23:1-3).

р'ожи — К'ьгеба Пирозда шу-р'э-шур'э һ'алед р'ожигьртые һэнэ. Һ'алэкида нан нэ дьхварьн (П'адшати I, 12:16-21, Мэтта 4:2, Луца 4:2), һ'алэки дьнда нэ дьхварьн нэ жи вэдьхварьн (Дэрк'этын 34:28; Эзра 10:6; К'аред Шандийа 23:12, Уньс 3:5-8), һ'алэки дьнда жи нэ гошт, нэ шэрав, нэ тыштед хвэшэ-тэ'м дьхварьн-вэдьхварьн (Данийел 10:2-3). Мэрэме р'ожийе К'ьгеба Пирозда эв бу, кө хвэйир'ожи д'оа бькэ, нэфса хвэ ль бэр Хвэде ньмьз кэ, хвэ бышкенэ, нэ кө бона наве хвэ кө бэр мэрьва бе к'ьфше, ле вэки т'эне Хвэдева э'йан бэ

(Мэтта 6:16-18; Луца 2:37; Қануна Д'ошари 9:18; Данийел 9:20). Қануна Мусадат'эне р'ожэкэ р'ожийейэ э'дэти һэбу (Қануна К'аһинтийе 23:26-32), ле һэгэр вэлат дьк'этэ охьрмед гьран, һынге р'ожед дьн жи дьһатьнэ к'ьфшкьрьне, вэки р'ожи бьгьртана (Йоел 1:14). Э'дэте ферьсийа һэбу, кө һэр д'ошэме у пенщшэме р'ожи бьгьртана (Луца 18:12). Гава Иса сэр дьне бу, шагьртед Иса р'ожи нэгьртан (Марқос 2:18-20).

Р'ома — иро п'айт'эхте вэлате Италийае йэ. Һена Иса Мэсидһа щьмэ'та Р'омайе гэлэк вэлат бьндэст кьрьбун, өса жи Исраел. Гэлэк щьмэ'та Исраеле дьжэнийанэ П'адшайе Р'оме (Қэйсэр) у һ'өкөмэтига ви.

Р'өһ'е Пироз — (Р'өһ'е Хвэде, Р'өһ'е Мьқэдэс, Р'өһ'е Бьмбарэк, Р'өһ'е Бөһөрти) Р'өһ'е Пироз Р'өһ'е Хвэде йэ. Пэймана Кэвьнда Р'өһ'е Хвэде чава қэвата Хвэде хөйа дьбэ, к'ижани кө Хвэде илаһи дьда п'ехэмбэра. Бь зьманед йунани у избрани хэбэра «ба» у «р'өһ'» йэк ын (Йуһ'әнна 3:8). Пэймана Нуда Р'өһ'е Хвэде бь шураки ну һ'эму бавэрмэндед Исара те дайине (К'аред Шандийа

2:38), Һса жи һе гәләки чава шәхсәк йан нәфсәкә Хвәде те фә'мкьрьне, ава готи Әв Хвәха Хвәде йә (Мәтта 28:19). Гава Иса чу шәм Баве, Р'өһ'е Пироз чава дәрсдар, пышто-ван у п'ешк'еш бавәрмәндар'а шанд (Йуһ'әнна 14:26; 15:26; К'аред Шандийа 10:45). Әв алик'арийа мәрва дькә, мәрва бәрбь т'әмамия р'астийе дьбә (Йуһ'әнна 16:13; Корьнт'и I, 2:10-13), шарна бона тыштед башқә р'ебәрийа мәрва дькә (К'аред Шандийа 13:2; 16:6-7), ль бәр Хвәде бона бавәрмәнда лава-навчетийе дькә (Р'омайи 8:26-27) у қәватә дьдә бавәр-мәнда, вәки хәбәра Хвәде бежьн у Хвәдер'а хөламти-йе бькьн (Корьнт'и I, 2:4-5; Тимот'ейо II, 1:7). Мәрәме п'ешк'ешед Р'өһ'е Пироз әв ә, кө т'әмамия шьвина ба-вәрмәнда бышьдинә у ава кә (Корьнт'и I, сәред 12 һ'әта 14).

р'өһ'ед һ'әрам – р'өһ'ед хьраб. Шьһуйа ван р'өһ'ед шьнар'а дьготьн «р'өһ'ед һ'әрам», йед кө мәрвь пе дьк'әтьн у йед шьнак'әти һ'әрам дьһатьнә һ'әсабе. Изьна ван т'өнәбу, вәки тек'әтана нава шьмә'те йан жи щийед пироз.

р'өшәткьрьн – бәртилкьрьн. Йәк п'әра йан тыштәки дьн дьдә һ'акьм йан йәки дьнейи хвә-йиһ'өкөм, вәки қанун бе т'ә-р'ьбандьне, кө йа дьле ви бьбә.

р'ункьрьн – (һәтванкьрьн, доһн-кьрьн) I. Ль гор ә'дәте шьһуйа, гава йәк дьбу п'адша, әв пе бьзьре зәйт'уне дьһатә р'ун-кьрьне. Әв жи дьбу нишан, кө әв кәса буйә п'адша. Иди р'ункьрийе Хвәде Әв ә, Йе кө Хвәде бьжарт у к'ьфш кьр, ава готи Мәсиһ ә (Луқа 4:18). Жь к'әрәма хвә бьн хәбәра «Мәсиһ»-да бьхуньн.

2. Хәлқе һьнге жи р'ун, мина р'уне бинхвәш чава нишана қәдър дькьрьнә сәр меванед хвә (Луқа 7:46; Зәбур 23:5), шьһйазед мьрийед хвә жи р'ун дькьрьн (Луқа 23:56–24:1), чава дәрман бьринед нәхвәша дьхьстьн (Луқа 10:34), Һса жи бь ви нәхвәш р'ун дькьрьн, чава символ вәки Хвәде қәнш кә (Марқос 6:13; Ақуб 5:14).

р'успи – бона сәрверед мьләте Исраеле дьһатә готьне, Һса жи бона сәрверед дине ван. Пәймана Нуда әв жи әндәмед шьвина гьрәгьра бун. Ә'йанти-йеда бист чар р'успи һәнә, кө ә'зменда Хвәде дьһ'әбиньн у

мә'на ван дьбә чава нишана
т'эмамия шьмә'та Хвәде.

р'ьк'ьнийата Даьд – Бәрәка Да-
вьд, мала Даьд. Дәма Пәй-
мана Кәвьнда Даьд п'адше
Израелейи һәри мэьзн бу. Пәй
вири'а көр'е ви Сьлеман бу
п'адшайе Израеле. Жь мал у
зөр'эта Даьд гәләк п'адша
р'абун. Иса жь зөр'эта Даьд
бу. Мәтта 1:1, 20; Луца 1:27, 69;
Р'омайи 1:3; Тимот'ейо II, 2:8;
Ә'йанти 5:5; 22:16.

садуқи – әв нава шьһуяда партикә
(к'омәләкә) диндар (олг'арьст)
бу. Әв парти бьч'ук ле ә'йан бу.
П'ьр'анийа эндәмед we к'ахин
бун. Ван бавәрийа хвә бь һәр
пенщ к'ьтебед Муса (ава готи
Т'әврат йан һәр пенщ к'ьтебед
пешьнә Пәймана Кәвьн) данин,
ле р'öh', мьляк'әт у р'абун
на мьрийа (қийамәти) бавәр
нәдькьрьн. К'аред Шандийа
4:1-2; 23:6-10; 23:8.

самәри – Чахе п'адшатийа Р'әһо-
бовам (көр'е Сьлеман, п'адшайе
Шьһустане) у Йеробовамда
(п'адшайе Израеле), мьләте
Израеле жь һәвдө қәтийан.
Р'әһобовам т'әви дө қәбилед
Израеле бажаре Оршәлиме у
Шьһустанеда ма. Йеробовам
т'әви дәһә қәбилед Израеле

Самәрия хвәр'а кьрә п'айт'әхт.
Бь ви щур'әйи мьләте Израеле
бу дө п'ара у дьжмьнатиийа һәв
кьрьн. Пәй ве йәкер'а жи п'ад-
шайе ашурийа гәләк мьләте
Израеле дор-бәрәд Самәрийае
щишьһ'ьги бажаред мәдийа у
йед майин кьрьн (П'адшати
IV, 17:1-6) у мьләтед майин бь
п'утед ванва анин, дәвса ванда
щи-вар кьрьн (П'адшати IV,
18:24-40). Бь ви аवाई мьләте
самәрийа т'әви мьләтед п'утп'а-
рьста жит, дан у стандьн, ә'сьл
у бавәрийа хвә һ'әр'ьмандьн
у хвә жь Т'әврате дур хьстьн.
Самәри әв ьн, йед кө жь Са-
мәрийае у дор-бәрәд we бун.

Самәрия – һьн нә'йа нава Шә-
лиле у Шьһустанеда бу, һьн
жи наве п'айт'әхте п'адшатийа
бакөре (мьфрьре) бу, ава готи
Израел. Мьләте Самәрийае у
шьһу гәләки дьжәнийанә һәв,
чьмки гәләк ә'дәт у бавәрийед
дин у сийасәта ван нә мина
һәв бун, өса жи бона щийе
һ'әбандьне һәвр'а қайл нибун
(Луца 10:25-37).

Самуел – п'ехәмбәрәки ә'йан бу.
Бь дәсте ви Даьд п'адша һатә
к'ьфшкьрьне. П'адшати I, 1-7;
К'аред Шандийа 3:24; 13:20;
Ибрани 11:32.

сербазы — к'оч'экти.

севи — ет'им.

сэрбэсти — азады, аза.

Сэрэкс'ахин — мэзыне һ'эму к'а-
хина бу, өса жи сэрэке шьвата
гьрэгьра. Сале шарэке ль Р'ожа
К'эвандьне эв дьк'этэ Шцийе
П'арьстгәһейи Һәри Пироз,
вәки п'ешк'еша хуне бона гө-
нед хвэ у йед шьмэ'та Израеле
быдэ. К'өрсийа Сэрэкс'ахин
вэхте навбәра Пәймана Кэвьн
у Пәймана Нуда пешда һат.
Салед 18-36 наве Сэрэкс'ахин
Қөйафа бу.

сэрсэд — жь эскәре Р'омайе (Итал-
йайе) бу, кө сэрвери ль сэд
эскәри дькьр.

сэрһ'эзар — жь эскәре Р'омайе
(Италийайе) бу, кө сэрвери ль
һ'эзар эскәри дькьр.

сэрвахти — шә'рэзайи.

Сийон — эв ч'ийа йә, сэр к'ижани
п'арьстгәһ һатә чекьрыне. Гава
Дауьд п'адша Оршәлим жь
дәсте йәбусийа станд, бажар
бьч'ук бу, т'эне сэр ви ч'ийайи
(гьри) бу. Сийон те фә'мкьрыне
шарна эв ч'ийайе кө п'арьстгәһ
ле бу, шарна т'эвайийа бажаре
Оршәлиме (Мәтта 21:5), шар-
на һ'эму шьмэ'та Израеле,
шарна шьмэ'та Хвәде йан жи
бажаре Хвәдеи дьнйа нуда

(Ибрани 12:22; Ә'йанти 14:1).

«Қиза Сийоне» те фә'мкьрыне
бажаре Оршәлиме, ава готи
бьнәлийед Оршәлиме (Йуһ'ән-
на 12:15). Р'омайи 9:33; 11:26;
Пәтрус I, 2:6.

Синай (Ч'ийайе Синайе) — эв ч'и-
йа йә, кө вьр Хвәде һәр дәһә
т'әми данә Муса п'ехәмбәр.
Шарна жи сурәти (символи)
у р'өһ'ани те фә'мкьрыне (Га-
лати 4:24).

Содом у Гомора — дәма Бьрахим-
да дө бажаред кәнанийа бун,
кө незики Бә'ра Мьри бун.
Мәрвьед һәр дө бажара бь гө-
нәк'арийа хвэ өса жь Хвәде
дур к'этьбун, кө Хвәде эв бь
егьр у к'ьрк'уте шәвьтандьн
у қьр'а ван ани (Дәстпәбун
18:16–19:29).

спартын (бьсперә) — т'әсмилкьрын.

стойхи — ль пәй һинкьрына фило-
софе Зәно дьчун. Зәно қаси 265
сали бәри буйина Иса Мәсиһ
мьр. Һинкьрына ви эв бу, вә-
ки мәрвь жийина хвэ қәбул
бькә, пе фькьре жийина хвә
һ'өкөм бькә, хвә бьгьрә у дина
хвә нәдә шабун у еша (К'аред
Шандийа 17:18).

Сьлеман — көр'е Дауьд, п'адше
Израеле бу, ньвисаред ви жи
Пәймана Кэвьнда һәнә (Готьнед

Сълеман 1:1; 10:1 у йед майин). Хвәде гәләк сәрвахти да ви, օса жи әв гәләки дәвләти бу. П’арьстгәһ пешда әви да чекьрьне. П’адшати II, 12:24-25; П’адшати III, 1:1–11:43; Мәтта 1:6-7; 6:29; 12:42; Луқа 11:31; 12:27; К’аред Шандийа 7:47.

СЫЛСҮЛӘТ – бав, кал, кале кала у օса дьчә жор.

Сьндоқа Пәймане (Сьндоқа Шә’дәтийе) – қәт’икә пироз, жь дара дарщевийе чекьри у зер’кьри бу. Әв сьндоқ у чь кә теда бун (ава готи һәр дә сәлед кәвьрийә кә һәр дәһә т’әмийед Хвәдейә мәзын сәр нъвисар, шьвдара һарун у дәрдана манайе), әвана нишанед пәймана Хвәдейә т’әви мьләте Израел бун. Гава мьләте Израеле р’е дьчу, йан дьчу шер’, әв сьндоқ хвәр’а дьбьрьн. Гава щики дьсәкьнин, әв сьндоқ Коне Шә’дәтийеда Щийе һәри Пирозда дьма. (Дәрк’әтьн 25:10-21; Ибрани 9:4; Ә’йанти 11:19).

СЫНӘТ – Ль щәм шьһуйа ль гора Қануна Муса гәрәке һәр зар’әкә кәр’ин бьһата сьнәткьрьне. Ле һе бәри Қануне жи әв сьнәти жь һена Бьраһимда һәбу, әв чава нишана пәймана Хвәде т’әви Бьраһим у зөр’әта ви

бу (Дәстпелун 17:9-14). Бь ви аवाई сьнәткьрьн бу нишана мере шьһу у мьләте шьһур’а шарна дьһатә готьне: «Мьләте сьнәткьри». Гава Мьзгинийа Иса Мәсиһ пешийе һатә дайине у бәлакьрьне, жь нава шьһуйед мәсиһи һнәк һәбун кә дьготьн, һәгәр мер дьхвәзә бьбә мәсиһи, гәрәке пешийе бе сьнәткьрьне. Әва дьбу нишан кә буйә шьһу у ль пәй қануна Муса дьчә, вәки паше бькарьбуя бьбуя мәсиһи. Ле Павлосе шанди әв һинкьрьна шьһуйа қәбул нәкьр. Әви бона ве пьрсе нә’мә галатийар’а օса жи һнәкед дьнр’а нъвисин. Әви дьгот, кә т’әне тыштәк ләзым ә вәки мәрьв пе хьлаз бә, ава готи бавәрийа хвә Иса Мәсиһ бинә. Дәстпелун 17:9-14; Дәрк’әтьн 4:25; Йуһ’әнна 7:22; Р’омайи 2:28-29; Галати 5:6; 6:15; Колоси 2:11.

Сьргунчуйина Бабилоне – Чахе Нә-букәднәсәр п’адше к’ьлданийа бу, ви щьмә’та Израеле ажот у сьргуни Бабилоне кьр у щьмә’та Израеле 70 сали ль we дәрә ма.

Сьркә – шәрава кәвьн у тьрш.

Сьфәт – сурәт, шькьл.

Сьхьр – қәватед дьнйайеда нә, кә хәданед ван к’ьфш накьн.

тәнгаси — тәнгайи.

тиш — п'арч'ә, п'ар. Мәсәлә: К'ын-ша мьн бу дө п'арч'а (тиша).

т'агер — фьркийе дькә нава мәрвья у пышта йәки дьгьрә.

т'әрбәтдар — йе кә тыштед қән-шә мақули зар'отийеда гьрти хин дькә.

т'әхсиркьрын — р'әдкьрын.

Т'әврат — Қануна Муса йә, ава готи һәр пенш к'ьтебед пешьнә Пәймана Кәвьн ын.

т'обәкьрын — жь гөнәкьрыне вәгәр'ын, вәгәр'ын бәрбь Хвәде. Жь к'әрәма хвә бьн хәбәра «жь гөнәкьрыне вәгәр'ын»-да бьхуньн.

т'охьмр'әш — т'овр'әш.

т'әшарәти — к'ьр'ин-фьротан, алвери.

т'ьре, (жь) кәси т'ьре — жь кәси вә йә.

т'ьфақ (т'ьфақбун, т'ьфақи) — йәк-бун, йәкти.

уд — шинайик ә, кә жь ава we р'унәки бинхвәш те чекьрыне. Шьһуйа уддькьрынә сәр к'әфәне мьрийа, вәки дәфьнкьрынер'а һазьр бьн (Йуһ'әнна 19:39).

Уньс — п'ехәмбәр бу, к'ьтеба ви жи һәйә. Хвәде әв шандә бажаре Нинәвайе, ле Уньс нәхвәст гөр'а Хвәде бькьра. Пе гәмийе чу щики дьн, ле Хвәде фьрто-

нәкә мәзын шанд. Щьмә'та сәр гәмийе Уньс авитә бә'ре, вәки жь һерса Хвәде хьлаз бьн. Мә'-сийе мәзын (һ'ут) Уньс һ'уфи хвә кьр у Уньс зьке мә'сида се р'ож у се шәва ма, дәа кьр, һ'әта кә мә'си әв жь дәве хвә авитә дәве бә'ре. Пәйр'а Уньс гөр'а Хвәде кьр у чу Нинәвайе, вәки хәбәра Хвәде бежә ван. К'ьтеба Уньс; Мәтта 12:39-41; 16:4; Луқа 11:29-32.

Усьв — Чәнд мәри К'ьтеба Пирозда һәнә, наве ван Усьв:

1. Йәк жь һәр донздәһ кә-р'ед Ақуб (Исраел) ә. Бьред ви һ'әвсуди ль ви дькьрын, чьмки баве ван гәләки әв һ'ыз дькьр. Бьред ви әв чава хөлам фьротьн, ле паше әв бу сәрвере вәлате Мьсьре. Бьред ви әв диса дитьн гава һатьнә Мьсьре кә нан бьк'ьр'ын, чьмки вәлате ванда хәлайи бу. Дәстпәбун 30:22-24; 37:5—50:26; Йешу 24:32; Зәбур 105:17-22; К'аред Шандийа 7:9-14, 18; Йуһ'әнна 4:5; Ибрани 11:21-22; Ә'йанти 7:8.

2. Усьве мере Мәрийәма дийа Иса. Мәтта 1:16, 18-20, 24; 2:13, 19.

3. Наве бьраки Иса жи Усьв бу. Мәтта 13:55; Марқос 6:3 (Йусес).

4. Усьве бьре Агубе шанди (нэ бьре Йуһ'энна). Мэтта 27:56; Марқос 15:40, 47 (Йусес).

5. Усьве жь Аримэтайе, мэрвьэки дэвлэти, эндэме шьвина гьрэгьред шьһуйа. Эв мэрвьэки қәнш бу у пэй Иса дьчу. Мэтта 27:57-60; Марқос 15:42-46; Луқа 23:50-53; Йуһ'энна 19:38-42.

6. Усьве Барсабо, йэк жь йед кө һе пешда пэй Иса дьчун. К'аред Шандийа 1:23.

7. Усьв, наве ви кьрын Барнабас. К'аред Шандийа 4:36.

фатьмок – шур'эки кэвотка йә.
ферьси – нав шьһуйада к'омәлэкә динп'арьст бу. Эндәмед к'омәла ферьсийа қануна Муса қәнш заньбун. Эв динп'арьстед сәрт бун. Вана бавәр дькьр, кө мьляк'әт у р'әһ' һәнә у мьри ве диса р'абьн. Гәләк жь ван р'ьзьм у ә'дәта, йед кө ферьсийа пек данин, нав шьһуйада һәбун. Жь ван р'ьзьм у ә'дәта гәләк жи нә жь Т'әврәте бун. Эв бь кьред хвә к'әбар-бабах дьбун. Дьхвәстьн чава мәрвевд қәнш хйә бьн, ле гәләкед жь ван бь фькьред хвә хьраб бун. Гәләкед жь ван дьжәни-йәнә Иса у һәв шешьрин Ви бькөжьн.

Фьрәвьн – наве п'адшед Мьсьре бу. һәр йэк жь ван бь ви нави дьһатә готьне. К'аред Шандийа 7:10, 13, 21; Р'омайи 9:17; Ибрани 11:24.

фьртонә – баһоз, бобәлиск.

фьтьлокед ажотьне – зьвьр'ок.

хальфи – шашбууйи, хапийайи, жьр'едәрк'әти.

Хана Хвәде – Эв шийе кө Хвәде бона Хвә дьбьжерә, Хана Хвәде дьһатә готьне. һена Мусада конәк (Коне Шә'дәтийе) һәбу у пәйр'а дәвса ви кони ль Оршәлиме п'арьстгәһ һатә чекьрьне у әв бу Хана Хвәде. Эв шийе һ'әбандьна шьмә'та Израеле бу (Марқос 2:26).

хач – Ә'дәте сәрверед бажаре Р'оме һәбу, мәрвевд хьраб (қачах, меркөж у йед майин) сәр хач дардадькьрын, бона шәзакьрьне. Ль сәр хач мәрвь дьмьрын. Хач жь дө қөт дара чедькьрын. Гәләк шара гәрәке қачах хвәха хаче хвә быда сәр мьле хвә бьбьра шийе хачкьрьне. Ль вьр әскәра пе мьха йан пе вәрьса қачах хачва мьх дькьрын йан гьредьдан. Паше хач р'аст дькьрын у қачах вьр дардакьри дьма һ'әта дьмьр. Гәләк шәфа дьдит һ'әта мьрьне у ә'йбәкә гәләки гьран бу кө сәр хач бьһатана көштьне.

Иса гот, кӧ к'е дьхвазэ бьбэ шагьрте Мын гэрэке хаче хвэ һьлдэ у ль пэй Мын бе. Мэ'на we эв э, кӧ йед ль пэй Иса дьчын гэрэке назьр бьн бона Wi h'эта мьрне жи щэфе бьк'ышиньн. Мэтта 10:38; 16:24; Марқос 8:34; Луқа 9:23; 14:27.

хернэхваз — йе кӧ к'ина йэки дьгьрә у хера wi нахвазэ.

херуб — р'ӧһ'бәред хвәйибаск ьн, эв шур'эки мьляк'әтед Хвәде нә у һ'әйкәлед ван сәр қалп'ахе Сьндоқа Пәймане бь баскава чекьри мина мьляк'әта бун, кӧ р'умәт у диндара (һ'ьзури-йа) Хвәде бәрч'әв дькьрын (Ибрани 9:5).

хәйал — һәйинед р'ӧһ'анийә кӧ бь дәста найенә гьртне.

Хәрдал

хәрдал — п'ьншар'әк э, кӧ т'охме we зә'ф һур э, ле гава шин дь-бә, гәләки мәзын дьбә. Мэтта 13:31-32; 17:20; Марқос 4:31-32; Луқа 13:19; 17:6.

хәршгьр — (башгьр, вәргистан) йе кӧ п'әра жь щьмә'те дәвләтер'а дьстинә. Wәхте Иса Мәсиһда эв хәршгьр бона Р'омайе дь-хәбьтин. Әв хвәха щьһу бун, ле али Р'омайе дькьрын, wәки мьләте щьһу п'әрә бона әс-кәред Р'омайе бьда. Р'омайи зӧлмк'ар бун у щьһу бьндәст кьрьбун, жь we йәке щьһу гә-ләки дьжәнийанә хәршгьра. Хәршгьр жи гәләк щара пе дәрәwa у хапандьне п'әрә зе-дә дьстандьн, wәки ванр'а жи п'әрә бьма. Әв жи гӧнәк'аред мәзын дьһатьнә һ'әсабе.

Хӧдан — (Хвәйи, Р'әб) К'ьтеба Пирозда мә'на Хӧдан «хвәйи» йә. Хӧдан навәки Хвәде йә у навәк жь навед Иса Мәсиһ ә. «Р'әб» жь зьмане ә'рәби йә у әв жи те фә'мкьрне «хвәйи».

хьлазбун (хьлазкьрын) — азабун (азакьрын), р'ьзгарбун (р'ьз-гаркьрын). Жь к'әрәма хвә бьн хәбәра «хьлазкьр»-да бьхуньн.

хьлазкьр — йе кӧ йәки дьн жь тыш-тәки хьраб хьлаз дькә. К'ьтеба Пирозда хәбәред «хьлазкьр,

хылазкырын, хылазбун, хылази» пешийе те фэ'мкырыне чава хвэйкырын, хылазкырын жь хырабийе у жь бэла, йан жи қәнщкырына жь нэхвэшийа. Мэсэлэ, Пэймана Кэвьнда Хвэде шымэ'та Хвэйэ Исраел жь Мьсьре, өса жи жь Бабилоне хылаз кырийэ. Пэймана Нуда Хвэде пе кырына Иса Мэсир р'е бона мэрыва вэкыр, вэки жь гона у хырабийе хылаз бьн. Бь ви авайи һьн Хвэде, һьн жи Иса «Хылазкыр» һ'эсаб дьбьн (бона Хвэде: Қануна Дощари 32:15; Зэбур 27:9; Луца 1:47; Тито 1:3; бона Иса: Луца 1:69; Эфэси 5:23; Тито 1:4; Йуһ'әнна I, 4:14).

хыруф – хөрәке бэраза жь бэре даре, п'алуд.

Һабил – Қайин у Һабил көр'ед Адәм бун. Һабил бьре бьч'ук бу у бьре ви Қайин эв көшт. Жь к'эрэма хвэ бьн хэбэра «Қайин»-да бьхуньн. Дэстпелун 4:2-9, 25; Мэтта 23:35; Луца 11:51; Ибрани 11:4; 12:24.

Һалелуйа – Гава шыһуйа дьхвэст пэсьне Хвэде быдана, дькырын қир'ин: «Һалелуйа». Жь зьмане ибрани йэ, кө те фэ'мкырыне: «Пэсьне Хөдан бьдьн» йан «Шькыр жь Хвэде». Э'йанти 19:1, 3-4, 6.

Һарун – жь зөр'эта Лери бу, Лери жи йэк жь һэр донздәһ көр'ед Ақуб бу. Һарун бьре Мусайи мэзын бу, өса жи к'аһине пешьн бу. Хвэде гот, кө к'аһинед шымэ'эта Исраеле гэрәке жь зөр'эта Һарун бенэ бьжартыне. Һарун у Муса шымэ'та Исраелер'а Мьсьреда хөлашти дькырын. Һарун али Муса кыр, сэрвертийа шымэ'та Исраеле кырын у шымэ'та Исраеле бьн нире хөлаштие дэрхьстьн. Дэрк'э-тьн 4:14; 5:1; Жьмар 12; 17; 20; Луца 1:5; К'аред Шандийа 7:40; Ибрани 5:4; 7:11; 9:4.

Һашөр – шарийа Сэрайа жьна Бьраһим бу, дийа Исмайил. Ле Исмайил нэ эв бу, к'ижан кө Хвэде Бьраһимр'а соз дабу. Зөр'эта Исмайил чава зөр'эта Бьраһим, чь кө Хвэде соз дабу нэстандьн. Паше көр'е Сэра-йе жера бу у эв бу көр'е созе Хвэде (Галати 4:21-31).

Һеродэс – Пэймана Нуда чар мэри һәнэ кө пе наве «Һеродэс» тен готыне.

1. Һеродэсе Мэзын: Гава Иса Мэсир һатэ дьнайае, Һеродэсе Мэзын сэр Шьһустане, Шэлиле, Итурйае у Трахонидае п'адша бу (Мэтта 2:1-22; Луца 1:5). Наве баве ви Антипатэр

бу. Һеродәсе Мәзын йәки гә-
ләки зөлмк'ар бу, ви жьнәкә
хвә, се көр'ед хвә, хвәсийа
хвә, апәки хвә у гәләкед дьн
(пештыри зар'окед Бәйтләһ'ме)
көштън.

2. Һеродәс-Антипас: Га-
ва Иса Мәсиһ у Йүһ'әннайе
Ньхөмдар дәст бь к'аред хвә
кьрын, Һеродәс-Антипас сәр-
вере Шәлиле бу (Луқа 3:1).
Баве ви Һеродәсе Мәзын бу
у наве дийа ви Малтаке бу.
Әви сәре Йүһ'әннайе Нь-
хөмдар да лехьстъне (Мәтта
14:1-12; Марқос 6:14-29; Луқа
9:9). Бәри хачкьрына Иса, Иса
брьнә бәр Һеродәс у ви Иса
беһөрмәт кьр, қәрфе хвә Ви
кьр (Луқа 23:7-12).

3. Һеродәс-Әгрипа п'адша:
К'аред Шандийа 12:1-24-да Һе-
родәс-Әгрипа Пәтрус у Ақуб
гьртън у Ақубе бьре Йүһ'әнна
да көштъне. Мьляк'әте Хөдан
Һеродәс-Әгрипа көшт (К'а-
ред Шандийа 12:21-23). Баве
Һеродәс-Әгрипа Аристокло
бу, Аристокло жи көр'е Һе-
родәсе Мәзын бу. Наве дийа
Һеродәс-Әгрипа Бәрньке бу.

4. Көр'е Һеродәс-Әгрипа,
Әгрипайе дөда бу. Әгрипайе
дөда п'адшайе Щьһустане бу.

Павлос ль бәр Әгрипа у хушка
ви Бәрньке (Бәрнькекә дьн)
сәкьни у Мьзгинийа Хвәде
дьда ван (К'аред Шандийа
25:13–26:32). Әгрипайе дөда
Павлос шандә бажаре Р'о-
майе, вәки Қәйсәр дивана
ви бькьра.

Һеши – дәве бә'ре, к'әвшән.

Һөбук – мале дьне, дәвләмәнд-
ти, п'әрә.

Һәвиртьр'шк – (һавен) дькьнә нава
Һәвир у Һәвир һьлте. Фькьра
ве ль щәм щьһуйа бь р'өһ'ани
хьраб дьһатә фә'мкьрыне, ава
готи сурәте (символа) һ'әра-
мийе, хәйсәте хьраб у ә'мьре
һ'әр'ьми бу. Изьна щьмә'та
Израеле т'өнәбу, вәки Һә-
виртьр'шк бькьрана нава нане
һ'әдийед хвә, к'ижан кө Хвә-
дер'а дьһатә дайине (Қануна
К'аһинтийе 2:4), нә жи дькьры-
нә нава Щәжьна Нане Шкәва
чава өса жи те фә'мкьрыне,
ава готи «шкәва» (Дәрк'әтһн
12:15). К'ьтеба Пирозда Һәвир-
тьр'шк чава нишана қәватәкә
вәшарти йә, илаһи бона қәвата
гөнә. Чава Һәвиртьр'шк нава
т'әмамийа шкәва Һәвирда бәла
дьбә йа хвә дькә, өса жи гөнә
дькарә нава щьмә'теда бәла бә
у зийане бьдә щьмә'те. Луқа

12:1-да һэвиртър'шк те фэ'мкь-рне чава дөр'ути, Мэтта 16:6 у 12-да һинкьрна ферьсийа у садудийа мина һэвиртър'шк бу, кө мьҕабьли Иса дьсэкьнин. Марҕос 8:15; Корьнт'и I, 5:6-7; Галати 5:9.

Һәрәм — диwanханә, щийе һәри жорьн.

Һәрмес — п'утәки йунана бу. Йуна-на дьготьн, кө әв қасьде п'утед дьн бу. К'аред Шандийа 14:12.

Һивк'әти — (ә'дъройи, йа жорьн к'әти, һивгърти) йе һиве дь-к'әвьн, вәдч'ър'ькьн.

Һиндар — мәрвьәк нава п'ешә йан спортәкеда хвә һәр гав һин дькә.

Һосанна — хәбәрәкә сьлавдайине йә, бь зьмане ибрани, йәки хвәйиқәдърр'а дьһатә готьне мина п'адша. Пешийе һосанна дөак бу бь мә'на «Хьлаз бькә!», паше әв бу готьнәкә бь мә'на «Шькьр wir'а». Мэтта 21:9, 15; Марҕос 11:9-10; Й'уһ'әнна 12:13.

Һьлатьн (ль йәки һьлатьн) — дәнге хвә ле һьлдан, һьлмәйибун.

Һ'әди — һ'әдийа, п'ешк'еш, хер, дийари.

Һ'әлал у һ'әрам — 1. бона щьһу-йа әв фә'мин бь хварьн-вә-хварьне, шуштьн-вәшуштьне у р'абун-р'уныштьна ә'мьре

мәрьвава гьредаийи буйә. Ль гора Қануна Муса шур'ә-шур'ә һ'әйwan һ'әрам дьһатьнә һ'әсабе: Мәсәлә чәнд шур'ә тәйрәдә, бәраз, чәнд һ'әйwanед бә'реда у һ'әму мәр'әгиск өса жи щьһйазе мьрийа, мәрвьед к'оти у йед бь нәхвәшийед ч'әрм (Қануна К'аһинтийе 11; Қануна Дөшари 14:3-21). Һәгәр йәки дәсте хвә быда мәрвьәки к'оти йан щьһйазәки бьк'әта, әв иди дьһ'әр'ьми, һ'әрам дьбу у нә шайиз бу, вәки әв мәрвь тек'әта нава щьмә'те йан жи щийед пироз. Кьн готи, гава йәки тыштәк жь қануна щьһуйа дәр бькьра, әв һ'әрам дьһатә һ'әсабе. Шур'ә-шур'ә ә'дәт бона һ'әлалбуна йәки һ'әрам һәбун. Мәсәлә, гәрәке қөрбан быда у бь аве бьһата шуштьне. Бона чәнд шур'әйед һ'әлалбу-не гәрәке к'аһин жи ль мәрвье һ'әлалбуийи бьһьһер'ийа у бьгота кө әв иди һ'әлал буйә йан на (Қануна К'аһинтийе 13). Иса гөһ нәда ә'дәтед кал-бава һьндава ве пьрседа у чәнд тышт мьҕабьли фькьред қанунзан у ферьсийа дьгот (Марҕос 7:1-24). Өса жи Иса дәсте Хвә да мәрвьед к'оти (кө һ'әрам дьһатьнә һ'әсабе) у әв һьн қәнщ дькьрьн, һьн жи

пафьждькьрын (Мэтта 8:1-4). У қәватә **Wi** сәр р'өһ'ед һ'эрам жи һәбу, шьн жь шьнак'этийа (кө һ'эрам дьһатьнә һ'эсабе) дәрдьхьстьн у қәнщ дькьрын (Луқа 4:30-36).

2. Һ'әлал фьрәте фә'мкьрыне, чава кьрынед пироз, бе қәлпи, бе дьзи, бе һ'әләк'ари, бь к'әда һ'әлал, өса жи жьн-мер һ'әлале һәв тен готьне һәгәр әв һьндава һәвда һ'әлал ьн, нә ч'ә'вдәр ьн. Һ'эрами жи чава әк'се һ'әлалие йә.

Һ'эрам — жь к'эрәма хвә бьн хәбәра «һ'әлал у һ'эрам»-да бьхунын.

шагьрт — йед кө һин дьбьн (дь-ә'льмын). Гәләк шагьртед Иса һәбун. Донздәһ жь нав ван бьжарти бун. Әв шанди бун. Мэтта 10:1-4; Луқа 5:1 у йед майин.

шанди — (қасьд, р'әсул) бь зьмане йунани АПОСТОЛОС ә. Мә'на ве хәбәре бь Көрманши «йе шанди» йә. Иса Мәсиһ жь нав шагьртед Хвә донздәһ шанди (р'әсул) бьжартьн у шандьн, вәки Мьзгинийа Хвәде бьдьеңә мьләтед дьнийәйе (Мэтта 10:1-4; Марқос 3:13-19; Луқа 6:12-16). Әвана т'әви Иса дьман у Иса әв һин дькьрын. Пе ч'ә'вед хвә

мьрына **Wi** дитьн у паше жи Әв пәй р'абунә **Wir'**а дитьн. Иса Хвә Павлосва жи ә'йан кьр у әв чава шанди к'әфш кьр. Барнабас у һьнәкед дьн жи чава шанди дьһатьнә готьне, ле жь Иса дәма ә'мьре **Wi**да нәһатьбунә к'әфшкьрыне.

ширк — К'ьнщед р'әнге ширк йед һәри бьһа бун у р'әнге ширк нәхшәки п'адшатийе бу.

шьвәр'е — р'еч'ьк, р'ийа п'ега мәрвьәки йан р'ийа тәнг.

шькийаткьрын — гьликьрын, суц-даркьрын, газьнкьрын.

Шьм'ун — жер'а Пәтрус жи дь-готьн. Әв йәк жь һәр донздәһ шагьртед Иса бу. Әв шанди бу.

Шьмшон — мерхас у гәләки қәват бу, Хвәде бь ви гәләк бәла анинә сәре фьльстини-йед кө дьжмьнатиия Израеле дькьрын. Һ'акьмти 13:2–16:31; Ибрани 11:32.

шь'ьги — р'е дәрк'әти.

шер'ьбандьн, дан шер'ьбандьне, һатьн шер'ьбандьне — Щер'ьбандьн әв һ'әләки тәнгасийе йә, к'ижанеда бавәрийа мервь жь тәмхвәстьнед ви йан жь мирешьн те шер'ьбандьне. Дәрк'әтьн 17:2, 7; Ишайа 7:12; Мэтта 4:3, 7; К'аред Шандийа 5:9; 15:10; Корьнт'и I, 7:5; 10:13;

Корьнт'и II, 2:11; Ақуб 1:13-14; Пәтрус I, 1:6, 7; Пәтрус II, 2:9.

Щәжына Дәрбазбуне (Шива Дәрбазбуне) – әв щәжына (ә'йда) нав шьмә'та Израеледа чардәһе мәһа Нисанеда те кьрыне (ль гора салнә'ма ибрани чардәһе Нисане ньһа 1-е Апреле йә). Әве щәжыне бона биранина ве йәке дыкьн, кә Хвәде чава шьмә'та Израеле жь бьндәстийа Мьсьрийа дәрхьст (Дәрк'әтһн 12:14-20). Ынгә Мьльйак'әте Мьрыне һ'әму ньхөрийед Мьсьрийа, һын инсан у һын жи һ'әйван көштһн, ле жь сәр малед шьмә'та Израелер'а «дәрбаз бу» у дәст нәда жь ван т'ө кәси, нәкөшт (Дәрк'әтһн 12:23-27). Бона ве йәке ве щәжынер'а дыготһн Щәжына Дәрбазбуне. Пер'а-пер'а пәй Щәжына Дәрбазбунер'а Щәжына Нане Шкәва бона һ'әфт р'ожа те дәрбазкьрыне. Нава һ'әфтийа Щәжына Нане Шкәвада т'әне нане шкәва (бе һәвиртьр'шк) те хварьне. Жь к'әрәма хвә бьн хәбәра «Щәжына Нане Шкәва»-да бьхунһн. Мәтта 26:2, 5, 18-19; Корьнт'и I, 5:7-8.

Щәжына Нане Шкәва – әв щәжын (ә'йд) ль пәй Щәжына Дәрбазбунер'а те у жь панздәһ һ'әта

бист дөдөйе мәһа Нисане те кьрыне (ль гора салнә'ма иройин жь 2-а һ'әта 9-е Апреле те кьрыне). Әва щәжына бона биранина хьлазкьрына мьләте Израеле те кьрыне, гава мьләте Израеле жь бьндәстийа Мьсьрийа дәрк'әт у чу ви вәлате кә Хвәде дабу ван. Әве щәжынеда һ'әфт р'ожа нане шкәва (бе һәвиртьр'шк) те хварьне. Жь к'әрәма хвә бьн хәбәра «һәвиртьр'шк»-да бьхунһн. Дәрк'әтһн 12:15; Мәтта 26:17; Марқос 14:1, 12; Луқа 22:1, 7.

Щәжына Пирозкьрына П'арьстгәһе

– Вәкә 165 сала бәри буйина Иса, п'арьстгәһа Оршәлиме жь алийе мьләте сурийада һатьбу һ'әр'ымандьне. Се сала шунда п'арьстгәһ у шьһу жь бьн дәсте сурийа бь дәсте Щьһуда Маккабийе сәрвер аза бун. Жь һынгева Щәжына Пирозкьрына П'арьстгәһе дәрбаз кьрын. Щәжыне 25-е мәһе (бь ибрани Кьсләве, ава готи кем-зедә мәһа 12-да) дәстпедькьр у һ'әта һ'әйшт р'ожа дык'ьшанд. Йу-һ'әнна 10:22; 1 Маккаби 4:36-59; 2 Маккаби 1:9, 18; 10:1-8 (1 Маккаби у 2 Маккаби к'ьтебед дәма Пәймана Кәвьнда һатһнә ньвисаре, ле нак'әвьнә нава

66 к'ътебед пироз, аҗа готи к'ътебед нәҗануни нә).

Шәҗна Һ'олькчекьрьне – һәр сал пайизе җь 15-а һ'эта 21-е мәһа Тышрийе йә (вәкә йәке мәһа 10-а, аҗа готи йәке Октыабьре). Щьһу дьчун сәр р'эзед хвә, һ'ольк чедькьрын у ванда һ'әфтеке дьман. Щьһуйа әв йәк дькьр, вәки бир банина, кә чаҗа Муса П'ехәмбәр мьләте Израеле җь Мьсьре дәрхьст у әв чьл сали конада ман. Йу-һ'әнна 7:2; Җануна К'аһинтийе 23:33-36, 39-42; Җануна Дөщари 16:13-15; Нәһәмийа 8:13-18.

Шәлилә – җәзакә бакөра Израеле йә. Бажаре Ньсрәте ыра йә. Иса ль ыр мәзын бу у данна-син кьр.

щә'ньмә (дожә) – бь йуна-ни ГӘӘННА йә, бь ибрани ГӘҖННОМ ә. Әв хвәха щийе щәфе һ'эта-һ'этайе йә, бона әвед кә we Р'оҗа Ахрәте ди-вана ван бьбә. Дожә әв һәма хут щә'ньмә йә, һәр дө хәбәр ве к'ътебеда һатьнә хәбытандьне. Щә'ньмә: Мәтта 5:29-30; 10:28; 23:15; Марқос 9:43, 45, 47; Луца 12:5. Дожә: Мәтта 5:22; 18:9; 23:33; Ақуб 3:6.

щә'т'ри – тузык.

щьвин – 1. к'омбуна мәрья.

2. к'омбуна бавәрмәнда (хвә-денаса), йед кә бь наве Иса дьщьвын. Шарна бона т'әма-мийа бавәрмәндед дьне чаҗа бона к'омәке те хәбате (Әфәси 1:22-23; 3:10; 5:23-32; Колоси 1:18, 24), ле п'ьр'анийа щара бона к'омәкә бавәрмәндед щикида (щьвина Оршәлимеда, К'аред Шандийа 8:1; щьвина Әнтакйайеда, К'аред Шандийа 13:1; щьвина Әфәседа, К'аред Шандийа 20:16). Зәмане Пәй-мана Нуда бавәрмәнд малада дьщьвийан, дер һәла һе т'өнә-бун. Һьнге мәзынайийа мала кә теда дьщьвийан бона 30 йан лапи зәф һ'эта 50 мәрвыи бу. Мәтта 16:18; 18:17; К'аред Шандийа 5:11; 11:22, 26; 20:17; Корьнт'и I, 1:2; Ә'йанти 1:4.

щьвина гьрәгьра (йа щьһуйа) – әв щьвинәк (мыщлисәк) бу, кә теда гьрәгьред щьһуйа ль һәв дьщьвийан. 200 сали бәри Иса Мәсир гьрти һ'эта 200 сали пәй Иса Мәсирһ'а әв дивана щьһуйа бу. Щьвата гьрәгьред щьһуйа вәкә һ'әфте мәрья бу, әв к'аһин, р'успи у җанунзанә бун. Әв ль һәв р'удьныштьн у бь һәв дышешьрин. Сәрәкк'а-һин хвәха жи сәрәке Щьвина Гьрәгьра бу. Щьвина Гьрәгьра

Шьвина гьрэгьред щьһуйа

бөрпърсийаре мьлэте Исраеле бу. Әв щэзайед кӧ нэ йед мьрьне бу шьхӧле ван бу. Ле щэзайед мьрьне данинэ бәр диwana сәрверед р'омайи. Ләма Шьвина Гьрэгьра Иса шандьнэ шәм вәлийе Р'омайи, Пилато. Йуһ'әнна 11:47; 18:31; Луца 22:52, 66-71, 66. К'аред Шандийа 4:15; 5:21; 6:12; 22:30; 23:1 у йед майин.

щьн — һын мирещьнр'а те готьне, һын жи ван р'ӧһ' у мьлайк'әтед хьрабр'а, йед кӧ мирещьн дышинэ, кӧ хьрабийе һ'әму мәрвар'а дькьн. Пәймана Нуда те ә'йанкьрьне, кӧ п'утп'арьсти жь щьна те (Корьнт'и I, 10:20-21; Ә'йанти 9:20).

щьнак'әти — (щьнгьрти, щьнойи, щьни, щьноки) йәки кӧ жь алије щьн йан р'ӧһ'ед хьрабва те гьртьне, бьндәсткьрьне, жер'а щьнак'әти дьбежьн. Чахе Иса ль сәр дьне бу, әви гәләк щьна-

к'әти аза дькьрьн, щьн жь нав ван дәрдьхьстьн (Мәтта 9:32). **щьһу** — жь зӧр'әта Бьраһим ын. Хәбәра «щьһу» жь хәбәра «Шьһуда» те. Жь донздәһ қәбилед Исраеле, Шьһуда қәбила һәрә к'ьфш ә һена Давьд у Сьлеман п'адшада. Пәй щӧдәбуна П'адшатийа т'ьфақийер'а, т'әмамийа п'адшатийа башуре бь наве «Шьһуда» дьһатә готьне. Вәхте сьргункьрьна Бабилонедә у пәй wer'а жи, әв наве «щьһу» мә'на фьрә стандийә, аҵа готи бона т'әмамийа мьлэте Исраеле һатә хәбате.

Шьһуда — 1. Донздәһ кӧр'ед Исраел һәбун, йәк жь ван Шьһуда бу. Һәр донздәһ кӧр'ед ви бунә донздәһ қәбилед Исраеле. Наве вәлате Шьһустане жь наве Шьһуда пешда һатийә, чьмки әв қәбил ль вьр дьма. Дәстпәбун 29:35; Мәтта 1:2-3; Ибрани 7:14; 8:8; Ә'йанти 5:5; 7:5.

2. Бь наве Шьһуда дӧ шагьртәд Иса Мәсиһ һәбун. Жь ван Шьһудае Исхәрйоти нәмамийа (хайинтийа) Иса кьр у да дәсте ван, йед кӧ дьхвәстьн Әв бькӧштана (Луца 22:3). Шьһудае дьн Йуһ'әнна 14:22-дә ньвисар ә кӧ әв «нә йе Исхәрйоти» йә. Һьнәк дьфькьрьн әв

Тэдайо йә (Мәтта 10:3; Марқос 3:18). Әw жи те готыне «Шьһу-даие Ақуб» (Луқа 6:16; К'аред Шандийа 1:13).

3. Өса жи Шьһуда наве бь-раки Иса бу (Мәтта 13:55; Марқос 6:3) у ль гора фькьра гәләка әw Шьһуда йә, йе кә «Нә'ма Шьһуда» ньвисийә.

Шьһустан – қәза бажаре Оршәлиме бу, әw қәза башура Исраеле дьк'әт. Һена Иса Мәсиһда һнн Шьһустан, һнн Самәрия, һнн жи Шәлилә қәза бун, өса жи Шьһустан п'арәкә қәза Сур-йәйсәйә р'омайи бу.

чәнг – һашәте мьқаме, бь гәләк т'ела, мина саз у гитаре, Дауьд п'адша ледьхьст.

чирәдәст – һостайе кә р'ьк'ь-не мала давежә, хәтһиш дькә (Корьнт'и I, 3:10).

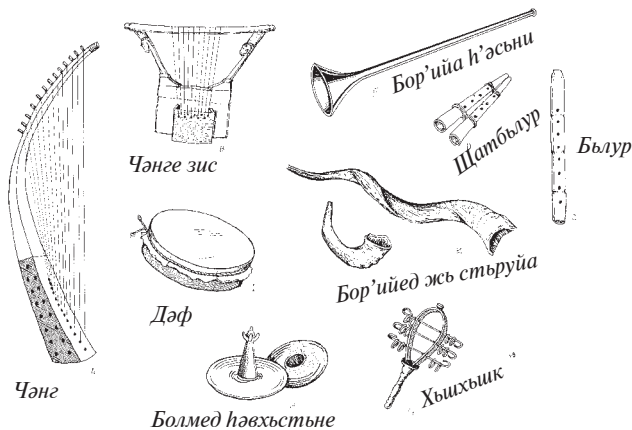
ч'ежьк – ч'ельк.

ч'ә'вдәр – форқ, қав, нәр'еда.

ч'ийайе Зәйт'уне – ч'ийаки незик-и Оршәлиме йә, Иса сәр wi ч'ийайи дәа дькьр (Луқа 19:29; К'аред Шандийа 1:12).

қав – қәһб, форқ.

Қайин – көр'е Адәми мәзын бу. Гәләки һ'әвсуди бьре хвәйи бьч'ук һабил дькьр, чьмки Хвәде бәрхе һабиләи қәрбане қәбул кьрьбу, ле гәньме кә Қайин анибу қәбул нәкьрьбу, жь дәст сьтқе вийи нәр'аст. Һынге Қайин һабил кәшт. Хвәде гот, кә гәрәке Қайин ль сәр ә'рде фьрари бә у

жь мэрьвайе бе т'эхсиркьрыне.
Дэстпобун 4:1-24; Ибрани 11:4;
Йуһ'әнна I, 3:12; Шьһуда 11.

қамиш – чит, мәйи.

Қануна Муса – (Шәриә'та Муса)

Т'әврат ә. Т'әврат жи пенщ к'ьтебед Муса нә: Дэстпобун, Дәрк'әтһн, Қануна К'аһинти-йе, Жьмар, Қануна Дощари (Вәк'ьландьна Қануне). Ван пенщ к'ьтебада қанун, т'әми, дирок (т'арих) у сәрһати нь-висар ьн. Хвәде әв Қанун сәр ч'ийайе Синайе, нав ә'врада Мусар'а гот. Щарна жи һ'әму к'ьтебед «Пәймана Кәвьһн»-р'а дьбежьһн Қанун.

қанунзан – (занәйе Шәриә'те, к'а-тьб, ньвиск'ар) Қанунзан нав шьмә'та Израелда сәр Қануна Муса дьхәбьтһн, Қанун қәнщ заньбун, бь дәста Қанун зедә дькьрһн у хәлқ һин дькьрһн. Ван жийина хвә бона һинбун у һинкьрына Қануне дьдан у к'ьтеб дьһнвисин. П'ьр'анийа ван жь ферьсийа бун.

қар'қар' – қьр'ьк, қаж.

қәбилед Израеле – (ә'ширед Израеле, елед Израеле) Донздәһ көр'ед Ақуб һәбун, кө ванр'а Израел жи дьготьһн. Һәр йәк жь ван бу қәбиләкә Израел. Дэстпобун 35:23-26; 49:1-28.

қәдър-һөрмәт – р'умәт.

Қәйсәр – навәки бона п'адшайе мьләтед Императорийа Р'омайе бу. Мьләте Р'омайе гәләк мьләтед дьһн бьндәст дькьрһн у Қәйсәр п'адше ван һ'әмуя бу. Һәр п'адшаки мьләте р'омайер'а дьготьһн: «Қәйсәр». Луқа 2:1; 3:1.

қәрф – тыһаз.

Қорах – сәрпере ван бу, йед кө бәр Муса у һарун р'абун. Хәзәба Хвәде һьндава Қорах у һәвалед вида хөйа бу, ә'рд вәбу әв сахә-сах ә'рдеда чун. Жьмар 16:1-35; Шьһуда 11.

қөльхи – хьзмәтк'ари, шьхөл, хөлашти.

қөрбан – (гори, нәдър) бинбәрәк кө жь бәр йәки дьһна те дайине йан көштьһне. Шур'ә-шур'ә қөрбан у һ'әдийед шьмә'та Израеле һәбун, мәсәлә, һ'әдийед мина һ'әйванед бәрх, шанәга, өса жи йед гәһьм у бьһарәт һәбун. Һ'әйван дьһатьһнә сәржекьрыне, паше һьһәк т'әмам пева дьһатьһнә шәвьһгандьһне, һьһәк жи т'әһне п'арәкә ван дьһатьһнә шәвьһгандьһне. Һәр һ'әйван гәрәке беқөсур у беләк'ә буйа. Жь һена Мусада қөрбан бь дәсте к'аһина дьһатә сәржекьрыне

ФЭРЬЭНГОК

(изьна щьмэ'те т'өнэбу, кӧ
хвэсэрихвэ сэржекьрана.)

Жь к'эрэма хвэ бьн хэбэра
«горигәһ»-да бьхуньн.

вәк'илхәрш – малкьр, к'әдкьр.

вәлатп'арьст – наве партике кӧ
бона вәлате хвэ шәр' дькьн.

Вәхте Пәймана Нуда чәнд
к'омед шьһуйа һәбун, дьхвәс-

тьн жь бьндәстийа р'омайе
дәрк'әтана.

вәли – (вали) сәрвере қзакә
вәлет.

вәсийәт – к'ахаза шә'дәтийе,
кӧ йәк бәри мьрьне теда бона
мал-мылк'ед хвэ дьньвисә, кӧ
пәй мьрьна wir'а әв бьгьһи-
жә к'е.